

Πανεπιστήμιο
Κύπρου

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Όνοματεπώνυμο: Άντρεα Χατζηαντώνη

Σχολή: Κοινωνικών Επιστημών και Επιστημών Αγωγής

Τμήμα: Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Τίτλος μεταπτυχιακού: Μεταπτυχιακό στην Πολιτική Επιστήμη – Κατεύθυνση
Διεθνείς Σχέσεις

Έτος-εξάμηνο: 2021, Εαρινό εξάμηνο

Επιβλέπων καθηγητής: Σταύρος Τομπάζος

**ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ, ΛΑΪΚΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΚΡΟΔΕΞΙΑ ΣΤΗ
ΓΑΛΛΙΑ**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εξώφυλλο.....	1
Περιεχόμενα.....	2
Εισαγωγή.....	3-8

ΚΥΡΙΟ ΜΕΡΟΣ

Α' ΜΕΡΟΣ: ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ

I. Βιβλιογραφική ανασκόπηση: Ορισμός	8-10
II. Βιβλιογραφική ανασκόπηση: Αίτια	10-13
III. Ευκαιρίες λόγω της παγκοσμιοποίησης	13-16
III. Ρίσκα: Παγκοσμιοποίηση και κρατική κυριαρχία	
i. Πολιτική-Οικονομία	17-18
ii. Εξάρτηση και Οικολογία.....	18-20
iii. Τρομοκρατία	20-22
IV. Παγκοσμιοποίηση και μετανάστευση	22-25

Β' ΜΕΡΟΣ: ΛΑΪΚΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΑΚΡΟΔΕΞΙΑ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ

I. Εισαγωγικά για το κεφάλαιο	25-26
II. Λαϊκισμός – Βιβλιογραφική ανασκόπηση	26-35
III. Λαϊκισμός στη Γαλλία: Η περίπτωση του FN/RN	36-42
IV. Αντίκτυπο στην πολιτική ατζέντα του κράτους – Μετανάστευση	42-45
IV. Παγκοσμιοποίηση και λαϊκισμός: Μια ανάλυση μέσω του φαινομένου της μετανάστευσης και του FN/RN.....	46-51

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	51-53
--------------------	-------

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	54-58
--------------------	-------

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Παγκοσμιοποίηση και λαϊκισμός: δύο έννοιες οι οποίες δεν αναδύθηκαν σήμερα, ωστόσο τυγχάνουν ιδιαίτερου ενδιαφέροντος και μελέτης από τους επιστήμονες. Αποτελούν δυο φαινόμενα τα οποία δεν μπορούμε να τα δούμε, παρά μόνο να τα εντοπίσουμε, έννοιες με πολυσχιδές περιεχόμενο, οι οποίες πολλές φορές δεν γίνονται κατανοητές, και όμως συναντώνται στον πολιτικό λόγο και συζητούνται καθημερινά.

Ο λόγος επιλογής των δύο φαινομένων για την συγκεκριμένη διατριβή είναι διττός. Αφενός, αποτελούν δυο φαινόμενα σχετικά σύγχρονα, τα οποία συναντούμε στην καθημερινότητά μας. Το καθένα έχει τις δικές του εκφάνσεις και επιπτώσεις και ως εκ τούτου διαθέτουν αμφότερα πιστούς οπαδούς και αδυσώπητους αντιπάλους. Αφετέρου, πρόκειται για φαινόμενα τα οποία τα τελευταία χρόνια έχουν έρθει στο προσκήνιο, ιδιαίτερα ο λαϊκισμός, προκαλώντας έντονες αντιδράσεις και ανησυχίες, τόσο στον πολιτικό χώρο, όσο και στην κοινωνία. Έτσι, η ανάγκη για μελέτη τους κρίνεται πιο επιτακτική. Όπως θα υποστηριχθεί, δεν πρόκειται για φαινόμενα συμφυή, τα οποία είναι άρρηκτα συνδεδεμένα και συνυφασμένα, όμως υπάρχουν κάποια δεδομένα τα οποία επιτρέπουν μια πιο προσεκτική εξέταση των δύο, ώστε να εξαχθούν κάποια συμπεράσματα τα οποία αφορούν τη μεταξύ τους σχέση. Αυτοί ήταν και οι βασικοί λόγοι που οδήγησαν στην συνεξέταση των φαινομένων αυτών. Η μελέτη της ακροδεξιάς στη Γαλλία, και πιο συγκεκριμένα του κόμματος Front National/Rassemblement national, αποτελεί ένα κομβικό σημείο της μεταπτυχιακής αυτής διατριβής, τόσο από πλευράς συνοχής, όσο και από πλευράς τεκμηρίωσης. Το κόμμα αυτό θεωρείται ως ένα από τα πιο ισχυρά ακροδεξιά λαϊκιστικά κόμματα της Ευρώπης αλλά και διεθνώς, ενώ ταυτόχρονα λόγω της ραγδαίας ανόδου του τα τελευταία χρόνια έχει κεντρίσει το ενδιαφέρον και τις ανησυχίες πολιτικών, επιστημόνων και κοινής γνώμης για διάφορους λόγους.

Σκοπός της συγκεκριμένης διατριβής δεν είναι να εισάγει καινοφανείς ορισμούς και ρηξικέλευθα δεδομένα για τα φαινόμενα, ούτε να υποστηρίξει ή να αντιπαραταχθεί σε κάποια συγκεκριμένη άποψη. Στόχος είναι να γίνει μια συνοπτική παρουσίαση των δύο φαινομένων, με την παράθεση μερικών ορισμών που υπάρχουν στη βιβλιογραφία και την ανάδειξη κάποιων πτυχών τους, οι οποίες συνάδουν με το βασικό ερευνητικό ερώτημα: Ποια η σχέση μεταξύ παγκοσμιοποίησης και λαϊκισμού, μέσω του παραδείγματος του κόμματος Front National/Rassemblement national. Όπως έχει προαναφερθεί, πρόκειται για δύο φαινόμενα πολυσχιδή, για τα οποία έχουν γραφτεί και ειπωθεί πολλά, επομένως καθίσταται αδύνατο αλλά και ανούσιο να παρουσιαστούν ενδελεχώς όλες οι πτυχές τους στο πλαίσιο του συγκεκριμένου σκοπού και των συγκεκριμένων λέξεων. Γι' αυτό, έχουν επιλεγθεί μερικά σημεία τα οποία δίνουν μια γενική εικόνα της βιβλιογραφικής ανασκόπησης και κυρίως, αφορούν το ερευνητικό ερώτημα και θα μπορέσουν να στηρίξουν τη συνοχή της διατριβής, ώστε να οδηγηθούμε στην απάντηση του ερωτήματος και να εξαχθούν μερικά συμπεράσματα.

Η δομή που θα ακολουθηθεί είναι περιληπτικά η εξής. Το κύριο μέρος έχει χωριστεί σε δύο μεγάλα κεφάλαια και ένα τρίτο, το οποίο είναι μικρότερο. Το πρώτο κεφάλαιο αφορά την παγκοσμιοποίηση. Στο πρώτο υποκεφάλαιο θα δοθεί ο ορισμός, δηλαδή θα απαντηθεί το ερώτημα «τι είναι η παγκοσμιοποίηση;», με την παρουσίαση μερικών ορισμών που δόθηκαν από θεωρητικούς, αλλά και τη γενικότερη εξήγηση του όρου που δίνεται στη βιβλιογραφία. Στη συνέχεια, θα αναλυθούν τα βασικότερα αίτια που οδήγησαν στην παγκοσμιοποίηση, τα οποία αποσκοπούν αφενός στην καλύτερη εξήγηση και κατανόηση του θέματος και αφετέρου στην πιο ομαλή μετάβαση στο δεύτερο κομμάτι της εργασίας, για την κατανόηση του οποίου χρειάζονται τα ανωτέρω. Έπειτα, θα παρουσιαστούν μερικές ευκαιρίες οι οποίες δημιουργήθηκαν μέσω της παγκοσμιοποίησης.

Το μεγαλύτερο κομμάτι του πρώτου κεφαλαίου, όμως, θα αναλωθεί στην παρουσίαση μερικών ρίσκων. Ο λόγος για τον οποίο δίνεται μεγαλύτερη έμφαση στα ρίσκα είναι επειδή

συνάδουν σε μεγάλο βαθμό με τα επιχειρήματα των λαϊκιστών ηγετών και κομμάτων (ιδιαίτερα του FN/RN), αλλά και επειδή βοηθούν στην κατανόηση μερικών αιτιών που οδήγησαν στην εναντίωση με την παγκοσμιοποίηση (όπως στην περίπτωση του FN/RN). Συγκεκριμένα, έχει επιλεγεί το κομμάτι της κρατικής κυριαρχίας, το οποίο επικαλούνται σε πολλές περιπτώσεις τα εθνικόφρονα (κυρίως) λαϊκιστικά κόμματα. Πέρα από τα λαϊκιστικά κόμματα, όμως, τα τελευταία χρόνια στην περιρρέουσα ατμόσφαιρα υπάρχει έντονα η πεποίθηση πως η παγκοσμιοποίηση αποτελεί πλέον ένα διεθνές πρόβλημα, ένας ακόμα λόγος για τον οποίο έχει επιλεγεί η αναφορά στη πτυχή αυτή. Με αυτό τον τρόπο θα απαντηθεί πρώτον, το γιατί η παγκοσμιοποίηση μπορεί να θεωρηθεί και ως ένα διεθνές πρόβλημα και δεύτερον το πώς θίγει την κρατική κυριαρχία, χρησιμοποιώντας όρους της διεθνούς πολιτικής θεωρίας για την κατανόηση και εξήγησή του. Έτσι, θα παρουσιαστούν μερικά από τα ρίσκα που αφορούν τις εξής θεματικές ενότητες: πολιτική και οικονομία, εξάρτηση και οικολογία, κυριαρχία και τρομοκρατία. Ιδιαίτερη μνεία θα δοθεί, έπειτα, στο θέμα της μετανάστευσης, σε συνάρτηση πάντα με την παγκοσμιοποίηση. Προφανώς, δεν θα υπάρξει επικέντρωση στο θέμα της μετανάστευσης ενδελεχώς, παρά μόνο μια ανάλυση στο πλαίσιο της θεματικής παγκοσμιοποίηση και λαϊκισμός. Η υποενότητα της μετανάστευσης έχει κριθεί ως αναγκαία, επειδή είναι χρήσιμη τόσο για την ανάδειξη της σχέσης παγκοσμιοποίησης και μετανάστευσης όσο και για τη διασύνδεση του τρίπτυχου παγκοσμιοποίηση-μετανάστευση-λαϊκισμός. Όπως θα αποδειχθεί, αποτελεί έναν σημαντικό συνδετικό κρίκο μεταξύ της παγκοσμιοποίησης, του λαϊκισμού και του FN/RN. Επιπρόσθετα, αποτελεί ένα σημείο μέσω του οποίου μπορεί να γίνει πιο ομαλή μετάβαση στο δεύτερο κεφάλαιο, λόγω της σύνδεσής του με τα υποκεφάλαιά του.

Το δεύτερο κεφάλαιο, αφορά τον λαϊκισμό. Αδιαμφισβήτητα, ο λαϊκισμός έχει αποκτήσει οπαδούς σε πολλά μέρη του κόσμου και σε πολλά κράτη έχει παρατηρηθεί άνοδος πολιτικών προσώπων ή δρώντων που συνδέονται με τον λαϊκισμό. Η ιδεολογία του λαϊκισμού, προωθεί εγγενώς την αλλαγή στο κρατικό σύστημα διακυβέρνησης, συνεπώς και στο

παγκόσμιο. Ποιες είναι όμως, πραγματικά, οι επιδράσεις αυτές και πώς συνδέεται ως ιδεολογία με την ακροδεξιά στη Γαλλία και την παγκοσμιοποίηση;

Σκοπός του κεφαλαίου αυτού είναι, αφενός, να τεθεί σε ένα πλαίσιο ο όρος «λαϊκισμός» μέσω μιας θεωρητικής συζήτησης, και να απαντηθούν ερωτήματα όπως: ποια είναι τα μεθοδολογικά προβλήματα που υπάρχουν στην μελέτη του φαινομένου, με ποιες έννοιες και ιδεολογίες συνδέεται και πώς η άνοδος του επηρεάζει το παγκόσμιο σύστημα διακυβέρνησης; Αφετέρου, στην εργασία θα επιχειρηθεί να αναλυθεί το ερώτημα, «ποια είναι η επίδραση του λαϊκισμού στο παγκόσμιο σύστημα διακυβέρνησης», ερευνώντας ειδικά την περίπτωση της Γαλλίας. Δηλαδή, πώς η άνοδος του λαϊκισμού επηρέασε τη συμπεριφορά των γαλλικών κομμάτων και κυβέρνησης, ειδικότερα στο θέμα διαμόρφωσης της πολιτικής ατζέντας και του ζητήματος της μεταναστευτικής πολιτικής. Η επιλογή του ζητήματος της μετανάστευσης, στηρίζεται στο γεγονός ότι αποτελεί μείζον ζήτημα στη ρητορική του κόμματος FN/RN και θα χρησιμοποιηθεί ως βασικό εργαλείο για την αιτιολόγηση της σχέσης μεταξύ του φαινομένου της παγκοσμιοποίησης με τον λαϊκισμό και το FN/RN. Παρόλο που φαινομενικά το εθνικιστικό-λαϊκιστικό κόμμα της Λε Πεν ηττήθηκε από τον Μακρόν, το θέμα χρήζει μελέτης για δυο λόγους. Πρώτον, ώστε να αναλυθεί το πώς συνδέεται με τον λαϊκισμό αλλά και πώς εξελίχθηκε σε ένα από τα πιο χαρακτηριστικά λαϊκιστικά ακροδεξιά κόμματα. Δεύτερον, μετά την νίκη του Μακρόν, ο οποίος τάσσεται κατά του λαϊκισμού, ποιες είναι οι επιπτώσεις; Ο λαϊκισμός στη Γαλλία εξουδετερώθηκε ή μήπως όχι; Το FN/RN, ως αντιπολίτευση, μπορεί να επηρεάσει στην πράξη τη λειτουργία και συμπεριφορά της Γαλλικής κυβέρνησης; Αυτά είναι μερικά από τα ερωτήματα που προτίθενται να απαντηθούν στο κεφάλαιο αυτό, τα οποία τροχοδρομούν και στην απάντηση του βασικού ερευνητικού ερωτήματος της συγκεκριμένης μεταπτυχιακής διατριβής.

Η δομή του δεύτερου κεφαλαίου χωρίζεται σε τρία μέρη. Στο πρώτο, θα γίνει μια θεωρητική συζήτηση σχετικά με το θέμα του λαϊκισμού, με τη γενικότερη εξήγηση του όρου

που υπάρχει στη βιβλιογραφία, καθώς και μια κριτική ανάλυση των επικρατέστερων απόψεων, μέσω του βιβλίου του Σεραφείμ Ι. Σεφεριάδη “Λαϊκισμός, Δημοκρατία και Αριστερά”. Εν συνεχεία, θα παρουσιαστεί το πώς εξελίχθηκε το Front National/Rassemblement National σε ένα από τα σημαντικότερα λαϊκιστικά κόμματα, αναλύοντας τα χαρακτηριστικά που το διέπουν και τις καθοριστικές αλλαγές που έγιναν διαχρονικά. Στο τρίτο μέρος, θα αναλυθεί η επίδραση της ανόδου του λαϊκισμού στη λειτουργία και συμπεριφορά της Γαλλίας, συγκεκριμένα στο θέμα διαμόρφωσης της πολιτικής ατζέντας, όσο αφορά την μετανάστευση, σε συνάρτηση με τη θέση της χώρας ως βασικό μέλος στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Το τρίτο, μικρότερο κεφάλαιο, αποσκοπεί ακριβώς στην απάντηση του κεντρικού ερευνητικού ερωτήματος. Δηλαδή, να αναδειχθεί η σχέση μεταξύ της παγκοσμιοποίησης και του λαϊκισμού, στο πλαίσιο της ακροδεξιάς στη Γαλλία και του κόμματος FN/RN. Όπως θα αναλυθεί και πιο κάτω, ο λαϊκισμός έχει πολλές μορφές και εντάσσεται σε διαφορετικά πλαίσια. Ο αριστερός λαϊκισμός, για παράδειγμα, έχει πολύ διαφορετική μορφή, επομένως δεν θα μπορούσε να συνδεθεί με την παγκοσμιοποίηση με τον ίδιο τρόπο που θα γίνει η σύνδεση στο κεφάλαιο αυτό. Επομένως, είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι η ανάλυση που θα γίνει στο κεφάλαιο αυτό συνδέεται και στηρίζεται με τον εθνικιστικό λαϊκισμό και την ακροδεξιά στη Γαλλία, μέσω του κόμματος FN/RN. Όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω εξάλλου, αυτός είναι και ο λόγος που θα αναλωθεί αρκετά μεγάλο μέρος της διατριβής στο συγκεκριμένο κόμμα, γιατί μέσω του και μέσω των θέσεών του θα γίνει η υποστήριξη του επιχειρήματος. Για να απαντηθεί το βασικό ερευνητικό ερώτημα, προέχει να απαντηθούν και κάποια άλλα υποερωτήματα, τα οποία θα οδηγήσουν στο βασικό συμπέρασμα. Θα επιχειρηθούν να απαντηθούν επομένως, ερωτήματα όπως το πώς η παγκοσμιοποίηση και η μετανάστευση επηρέασαν τον λαϊκισμό και το FN/RN, ποια η θέση των λαϊκιστών και του FN/RN για την παγκοσμιοποίηση και πώς συνδέεται η μετανάστευση με την παγκοσμιοποίηση. Έτσι, θα απαντηθεί τελικώς και η ερώτηση εάν μεταξύ του φαινομένου της παγκοσμιοποίησης και του

φαινομένου του λαϊκισμού υπάρχει σχέση αιτίας και αιτιατού. Η θέση που θα υιοθετηθεί είναι πώς δεν υπάρχει τέτοια σχέση, για διάφορους λόγους οι οποίοι θα αναλυθούν στο συγκεκριμένο κεφάλαιο. Στο τελευταίο μέρος της εργασίας θα εξαχθούν κάποια γενικά συμπεράσματα τα οποία προκύπτουν από την μελέτη και εντύπωση με το συγκεκριμένο θέμα.

Η μεθοδολογία που θα ακολουθηθεί είναι θεωρητική με ποιοτικά στοιχεία και κονστρουκτιβιστική προσέγγιση. Συγκεκριμένα, θα μελετηθούν ενδελεχώς διάφορα βιβλία, άρθρα και άλλες πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές, σε κάποιες περιπτώσεις με συγκριτική μελέτη, ώστε να αναλυθούν κάποιες έννοιες και να εξαχθούν κάποια συμπεράσματα τα οποία απαντούν στο βασικό ερευνητικό ερώτημα αλλά και στα άλλα επιμέρους ερωτήματα τα οποία θα εγερθούν, τα οποία στηρίζουν τη θέση που θα αναπτυχθεί.

Αφού λοιπόν έχει παρουσιαστεί η θεματική και το συγκεκριμένο ερευνητικό ερώτημα, οι στόχοι, η δομή και η μεθοδολογία που θα ακολουθηθεί, θα γίνει η μετάβαση στο κύριο μέρος της διατριβής.

ΚΥΡΙΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α': ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ

Ορισμός

Ο όρος «παγκοσμιοποίηση» χρησιμοποιείται τόσο συχνά και σε τόσα διαφορετικά πλαίσια. Για να κατανοήσουμε όλα τα σχετικά με το φαινόμενο (επιπτώσεις, εκφάνσεις, έννοιες), πρέπει να αποσαφηνιστεί πρώτα κάτι: τι είναι η παγκοσμιοποίηση;

Η λέξη πρωτοεμφανίστηκε τις αρχές της δεκαετίας του 1960, στην αγγλική και τη γαλλική γλώσσα· με τη γοργή και βαθμιαία εξέλιξη του φαινομένου, μέχρι το 1980 ο όρος χρησιμοποιείτο ήδη διεθνώς και μέχρι την επόμενη δεκαετία είχε ήδη παγιωθεί ως ορολογία.¹

¹ Αλμπάνης (2014: 21).

Με την πτώση του Τείχους του Βερολίνου –και του διπολισμού- το 1989, ο όρος χρησιμοποιείται πλέον και στον ακαδημαϊκό, πολιτικό και πνευματικό λόγο.² Θεωρητικά, δεν υπάρχει ο ένας και μοναδικός ορισμός της παγκοσμιοποίησης που να είναι αποδεκτός από τους πάντες, μετατρέποντας έτσι τον όρο σε αμφισβητούμενο.³ Έχουν όμως δοθεί διάφοροι ορισμοί, οι οποίοι πολλές φορές συμφωνούν στα περισσότερα σημεία. Μερικοί από τους –σύντομους- ορισμούς που δίνονται στη βιβλιογραφία είναι: «Η εντατικοποίηση των παγκόσμιων κοινωνικών σχέσεων που συνδέουν μακρινές τοποθεσίες, έτσι ώστε τα κατά τόπους τεκταινόμενα να διαμορφώνονται από γεγονότα που προκύπτουν πολλά μίλια μακριά, και αντιστρόφως»⁴, «Η δυνατότητα διασύνδεσης του κόσμου ως συνόλου και η αντίστοιχη αύξηση της αντανακλαστικής παγκόσμιας συνειδητότητας»⁵, «Η ολοκλήρωση της παγκόσμιας οικονομίας»⁶. Είναι ένα πολυσύνθετο και πολυσχιδές φαινόμενο, το οποίο υποδηλώνει την τάση των κρατών να λειτουργούν σε ένα ενιαίο πλαίσιο με τα υπόλοιπα, σε αρκετούς τομείς, έχοντας ισχυρότατες σχέσεις αλληλεπίδρασης και αλληλεξάρτησης.

Κυριαρχούν δύο ερμηνείες: η μια υποστηρίζει πως η παγκοσμιοποίηση είναι ένα αποκλειστικά ή κυρίως οικονομικό φαινόμενο, ενώ η άλλη πως αφορά και άλλους τομείς, όπως την πολιτική, την οικολογία, τον πολιτισμό, τον στρατό, την κοινωνία. Δηλαδή, ότι ο κόσμος οργανώνεται οικονομικά, θεσμικά και λειτουργικά ως ενιαίος, έχοντας ταυτόχρονα, εκτός από υλική, και πνευματική βάση, εφόσον η αντίληψη για τον κόσμο εμπεριέχει την ενότητα.⁷ Η πρώτη ερμηνεία είναι αυτή που έχει υπερισχύσει ακαδημαϊκά, εφόσον η κοινωνική-πολιτισμική διάσταση της παγκοσμιοποίησης είναι παραμελημένη συγκριτικά με την οικονομική.⁸ Ανεξάρτητα με το πόση βαρύτητα δίνεται στην κάθε πτυχή, η πολιτική,

² Ritzer (επιμ.) (2007: 55).

³ Ritzer (επιμ.) (2007: 55).

⁴ Ravenhill (2018: 430).

⁵ Ravenhill (2018: 430).

⁶ Ravenhill (2018: 430).

⁷ Αλμπάνης (2003: 26).

⁸ Ritzer (επιμ.) (2007: 58).

οικονομική, πολιτιστική και κοινωνική είναι οι βασικές πτυχές που αλληλοεπιδρούν μεταξύ τους, αφού η παγκοσμιοποίηση εμπεριέχει την παγκόσμια διασύνδεση και την παγκόσμια συνείδηση.⁹ Σύμφωνα με κάποιες ερμηνείες, απαραίτητη προϋπόθεση για παγκοσμιοποίηση είναι η ύπαρξη μιας ηγεμονίας-όπου στην προκειμένη περίπτωση είναι οι Η.Π.Α. (προς το παρόν τουλάχιστον)- η οποία θα έχει άμεσο συμφέρον από την παγκόσμια οικονομία και λόγω της δύναμής της θα καταφέρει να πείσει αλλά και να συγκροτήσει ολόκληρο το σύστημα.¹⁰ Επομένως, σύμφωνα με αυτή την άποψη, η παγκοσμιοποίηση διατηρείται λόγω της «Pax Americana».¹¹ Η μεταβολή της οικονομίας τις τελευταίες δεκαετίες του προηγούμενου αιώνα ήταν αυτή που έδωσε το έναυσμα για εκκίνηση της ενιαίας οικονομίας και αφού δεν υπήρχαν πλέον εμπόδια εκεί, τότε τα πράγματα άλλαζαν και για τους υπόλοιπους τομείς. Η διαδικασία της παγκοσμιοποίησης βρίσκεται ακόμα σε ένα μεταβατικό στάδιο εν εξελίξει.

Αίτια

Τα αίτια εκδήλωσης του φαινομένου είναι πολλά και διαφορετικά, όμως, εύλογα, εγείρεται ένα σημαντικό ερώτημα: η παγκοσμιοποίηση θα πραγματοποιείτο ακόμα και αν δεν πραγματοποιούνταν οι συγκεκριμένες αλλαγές, ακόμα και αν δεν δημιουργούνταν οι συγκεκριμένες συγκυρίες; Πώς και πού τοποθετείται η παγκοσμιοποίηση στην ιστορική εξέλιξη του ανθρώπου; Υπάρχουν δύο βασικοί τρόποι σκέψης. Σύμφωνα με τον ένα τρόπο, η παγκοσμιοποίηση είναι άμεσος απότοκος του καπιταλισμού και της ιμπεριαλιστικής διάθεσης των λαών (κυρίως της Δύσης), και αποτελεί την τελευταία φάση του καπιταλισμού¹², επομένως οι διεργασίες που είχαν ήδη ξεκινήσει πριν αιώνες, ήταν δεδομένο πως θα κορυφώνονταν κατά τη διάρκεια μιας ιστορικής περιόδου.¹³ Δηλαδή, η παγκοσμιοποίηση, ή τουλάχιστον η διαδικασία παγκοσμιοποίησης, είχε ήδη ξεκινήσει πριν αιώνες, απλώς εκδηλώθηκε με

⁹ Ritzer (επιμ.) (2007: 64).

¹⁰ Ravenhill (2018: 466).

¹¹ Πελαγίδης (επιμ.) (2000: 98).

¹² Baylis & Smith (επιμ.) (2007: 52).

¹³ Ritzer (επιμ.) (2007: 59).

διαφορετικό χαρακτήρα τις τελευταίες δεκαετίες.¹⁴ Επιγραμματικά, υποστηρίζει πως η παγκοσμιοποίηση είναι μια διαδικασία διαρκούς ιστορικής εξέλιξης, η οποία ξεκίνησε εδώ και αιώνες, επομένως η πραγματοποίησή της ήταν κάτι δεδομένο.¹⁵ Επομένως, αν ενστερνιστούμε αυτή την άποψη, τότε θεωρητικά δεν υπάρχουν «αίτια» για την παγκοσμιοποίηση, γιατί θα πραγματοποιείτο ούτως ή αλλιώς· αν δεχτούμε πως οι αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν επέδρασαν στην εξέλιξη του φαινομένου, τότε τα πιο κάτω μπορούμε να τα δεχτούμε ως «αίτια κορύφωσης της παγκοσμιοποίησης» και όχι ως «αίτια δημιουργίας» της. Όμως, υπάρχει και η αντίθετη άποψη, η οποία υποστηρίζει πως είναι λάθος να αντιμετωπίζουμε το φαινόμενο νομοτελειακά, αφού χωρίς τις σαρωτικές αλλαγές που συντελέστηκαν κατά το πρόσφατο παρελθόν, δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί και διαμορφωθεί η παγκοσμιοποίηση στη σημερινή της μορφή. Όποια από τις δυο απόψεις κ' αν υιοθετήσουμε, αδιαμφισβήτητα οι αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν τις τελευταίες δεκαετίες (και εν μέρει, συνεχίζουν να πραγματοποιούνται) επέδρασαν καταλυτικά στην «εξέλιξη» ή «δημιουργία» του φαινομένου και χωρίς αυτές η παγκοσμιοποίηση δεν θα πραγματοποιείτο κατά τη συγκεκριμένη ιστορική περίοδο, με τον συγκεκριμένο τρόπο (ή πιο ακραία, δεν θα πραγματοποιείτο γενικά).

Στα αίτια, υπάρχει μια σχέση αλληλεξάρτησης και θα παρουσιαστούν τα πιο βασικά. Ένα πρώτο αίτιο ήταν η συνειδητοποίηση πως οι περιορισμοί που επέβαλλαν τα κράτη στο εμπόριο (δασμοί, φραγμοί στο διεθνές εμπόριο κ.τ.λ.) ήταν ανώφελοι και αναποτελεσματικοί, ενώ ο παραμερισμός τους μόνο θετικά αποτελέσματα θα είχε για τις οικονομίες των διάφορων κρατών.¹⁶ Σε συνδυασμό με την αποδυνάμωση της ιδέας του κυρίαρχου έθνους-κράτους¹⁷, ξεκίνησε σταδιακά και μερική άρση των κρατικών περιορισμών. Η ανάγκη οικονομικής ανάπτυξης ήταν επιτακτική, ειδικά αν λάβουμε υπόψη μας πως μετά από δυο παγκόσμιους

¹⁴ Ritzer (επιμ.) (2007: 59).

¹⁵ Ravenhill (2018: 471).

¹⁶ Πελαγίδης (επιμ.) (2000: 98-99).

¹⁷ Ritzer (επιμ.) (2007).

πολέμους τα κράτη ήταν πολύ πιο αδύναμα (ή κάποια εντελώς κατεστραμμένα) και υπήρχε άμεση ανάγκη για ανοικοδόμηση μιας ισχυρής οικονομίας. Με το τέλος του ψυχρού πολέμου και εφόσον δεν υπήρχαν πλέον οι αυστηροί περιορισμοί που επέτασσε ο διπολισμός, ήταν μια καλή ευκαιρία για αναδιοργάνωση, σε ένα διεθνές πλέον πλαίσιο. Ακόμα, με την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης, εκτός από το τέλος του ψυχρού πολέμου, κυριάρχησαν πλέον οριστικά οι νεοφιλελεύθερες ιδέες. Οι μεταρρυθμίσεις που ακολούθησαν από πολλές κυβερνήσεις, έδρασαν υπέρ της γοργής υλοποίησης της παγκοσμιοποίησης. Έτσι, οι ιστορικές συγκυρίες ήταν καταλληλότερες.

Μια άλλη σημαντικότερη αλλαγή που ώθησε στην παγκοσμιοποίηση ήταν η τεχνολογική εξέλιξη. Σε όλες τις ερμηνείες του φαινομένου, δίνεται εξέχουσα σημασία στην τεχνολογία, ενώ σύμφωνα με μερικές η ανάπτυξη της τεχνολογίας ήταν αυτή που έδωσε το εναρκτήριο λάκτισμα για παγκοσμιοποίηση, επειδή θεωρείται ο βασικός παράγοντας κοινωνικής αλλαγής.¹⁸ Οι ριζικές αλλαγές που έφερε η τεχνολογία, δημιούργησαν ένα διαφορετικό πλαίσιο, στο οποίο οι αποστάσεις εκμηδενίστηκαν και υπήρχε πλέον η δυνατότητα για επικοινωνία από τη μια μεριά της γης στην άλλη. Έτσι, το εμπόριο μπορούσε να διεξαχθεί πλέον με τεράστια ευκολία και ασφάλεια, γρήγορα και τακτικά. Η τεχνολογία (πληροφορική, επικοινωνίες, μεταφορές) συντόνισε τα πάντα και οδήγησε σε μια νέα μορφή παγκόσμιας οικονομικής οργάνωσης, όπου ούτε ο χρόνος ούτε η απόσταση έχουν σημασία.¹⁹ Άμεση έγινε και η μετακίνηση ανθρώπων, κεφαλαίων και ιδεών, λόγω της ανάπτυξης των μέσων μαζικής μεταφοράς και μέσων μαζικής επικοινωνίας. Ανά πάσα στιγμή υπάρχει η δυνατότητα για άμεση πρόσβαση σε όλες τις περιοχές του κόσμου, όπως άμεση είναι και η πληροφόρηση, παράγοντες που επηρέασαν τόσο το εμπόριο, όσο και τη ζωή των ανθρώπων του μεγαλύτερου (αν όχι όλου) μέρους του πλανήτη. Αυτά, έφεραν με τη σειρά τους και άλλους

¹⁸ Ravenhill (2018: 464).

¹⁹ Baylis & Smith (επιμ.) (2007: 61).

παράγοντες ανάπτυξης της παγκοσμιοποίησης και εδώ ακριβώς είναι που έγκειται και η έννοια της αλληλεξάρτησης των αιτιών. Για παράδειγμα, η εύκολη μετακίνηση, έφερε ανάπτυξη του τουρισμού και η άμεση πληροφόρηση από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας έκαναν τον πλανήτη ένα μικρόκοσμο, όπου κάθε λαός δεχόταν επιδράσεις από άλλους και επηρέαζε ο ίδιος. Ήθη και έθιμα, γλωσσικά στοιχεία, μουσική, κινηματογράφος, μόδα, ποδόσφαιρο έγιναν πλέον εμπόρευμα που μετακινείται από τότε μέσω της τεχνολογίας, διαμορφώνοντας ένα νέο, παγκόσμιο πολιτισμό, ο οποίος δημιούργησε το ιδεολογικό υπόβαθρο του φαινομένου.²⁰ Τέλος, η ύπαρξη υπερεθνικών προβλημάτων, όπως η τρομοκρατία, τα ναρκωτικά, οι θανατηφόρες ασθένειες, η εξάντληση των φυσικών πόρων, η οικολογική καταστροφή κ.α., προβλήματα τα οποία απαιτούν διακρατική συνεργασία, συνέτειναν στη δημιουργία ενός κλίματος παγκόσμιας συνεργασίας.²¹

Δεν μπορεί να εξαχθεί με σιγουριά το συμπέρασμα ποια ήταν η βασική αιτία, ειδικά εφόσον υπάρχει άμεση αλληλεξάρτηση αιτιών. Ασχέτως λοιπόν με την βαρύτητα που δίνεται στο καθένα, τεχνολογία, οικονομία και πολιτική είναι οι τρεις βασικοί αρωγοί που συνέδραμαν στην πραγμάτωση της παγκοσμιοποίησης.

Ευκαιρίες

Όπως κάθε φαινόμενο, έτσι και η παγκοσμιοποίηση έχει άμεσες και έμμεσες επιπτώσεις σε πολλούς τομείς της ανθρώπινης ζωής. Οι επιπτώσεις αυτές είναι ορατές στην οικονομία, την πολιτική, τον πολιτισμό, τη ψυχαγωγία, την επιστήμη, την ενημέρωση και σχεδόν παντού, άλλες είναι θετικές και άλλες αρνητικές. Τόσο οι ευκαιρίες, όσο και τα ρίσκα που δημιουργήθηκαν μέσω της παγκοσμιοποίησης, είναι ζητήματα τα οποία έχουν συζητηθεί ενδελεχώς στη βιβλιογραφία. Επομένως, αφού ο βασικός στόχος της συγκεκριμένης διατριβής δεν εστιάζει στο να απαριθμηθούν οι θετικές επιπτώσεις ή οι κίνδυνοι που ελλοχεύουν από την

²⁰ Ritzer (επιμ.) (2007: 62).

²¹ Baylis & Smith (επιμ.) (2007: 50).

παγκοσμιοποίηση, δεν θα γίνει εκτενής ανάλυση, ωστόσο θα παρουσιαστούν επιλεκτικά κάποιες πτυχές, οι οποίες κρίνονται ωφέλιμες για την συζήτηση του ερευνητικού ερωτήματος.

Μια σημαντική ευκαιρία η οποία δημιουργήθηκε μέσω της παγκοσμιοποίησης, είναι το γεγονός ότι έχει σαφώς βελτιώσει τη ζωή και το βιοτικό επίπεδο μεγάλου μέρους των ανθρώπων. Λόγω της ανάπτυξης της τεχνολογίας και των μεταφορών, του ελεύθερου εμπορίου και της συνεχούς εμπορικής συνεργασίας, υπάρχει η δυνατότητα κάλυψης της κάθε έλλειψης που μπορεί να έχει ένα κράτος, με ταυτόχρονη αξιοποίηση από το πλεόνασμα μιας άλλης. Έτσι, ωφελούνται αμφότερες. Πολλοί από τους παραγωγικούς πόρους που υπάρχουν σε ένα κράτος ή μια περιοχή, τυγχάνουν εκμετάλλευσης ώστε να προσδώσουν κέρδη μέσω του διεθνούς εμπορίου. Για μερικές από τις αναπτυσσόμενες χώρες, αυτή η διαδικασία είναι επωφελής, εφόσον η εξαγωγή των φυσικών τους πόρων είναι βασική πηγή εσόδων και κάτι τέτοιο δεν θα ήταν δυνατό χωρίς την παγκοσμιοποίηση. Σαφώς, αυτό δεν ισχύει για όλες τις αναπτυσσόμενες χώρες, αφού κάποιες έχουν επηρεαστεί αρνητικά. Ταυτόχρονα, δημιουργείται παγκόσμια αφθονία καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου. Επίσης, πολλές επιχειρήσεις άδραξαν την ευκαιρία να μεταφέρουν κάποιους τομείς των εταιρειών τους σε άλλα κράτη, πολλά εκ των οποίων είναι αναπτυσσόμενα, ώστε να μειώσουν σε τεράστιο βαθμό το κόστος τους και έτσι να αυξηθεί το κέρδος τους.²² Για παράδειγμα, κολοσσοί όπως η Nike και πολλές άλλες, διατηρούν τα εργοστάσια παραγωγής τους σε κράτη όπως Βιετνάμ, Νιγηρία, Ινδία, Κίνα κ.α., όπου τόσο τα εργατικά χέρια όσο και το συνολικό κόστος λειτουργίας των επιχειρήσεων είναι πολύ χαμηλότερο. Γίνεται εκεί η παραγωγή και στη συνέχεια εξάγονται στον υπόλοιπο κόσμο.

Μια άλλη πλευρά της παγκοσμιοποίησης είναι ότι μέσω της ενισχύεται η ειρήνη. Λόγω της οικονομικής συνεργασίας αλλά και της αλληλεξάρτησης που δημιουργεί το φαινόμενο, τα

²² Ernest & Haar (2019).

κράτη αντιλαμβάνονται πως μια ενδεχόμενη πολεμική αναμέτρηση, μακροπρόθεσμα θα φέρει πολλά οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα στη χώρα, λόγω της διατάραξης των οικονομικών και εμπορικών σχέσεων της. Εκτός από αυτό, μέσω της παγκοσμιοποίησης, πλέον κάποιιοι πολίτες έχουν τη δυνατότητα να εργαστούν σε μια παγκόσμια αγορά εργασίας, κυρίως όσοι εργάζονται σε πολυεθνικές εταιρείες.²³ Το φαινόμενο της μετανάστευσης για οικονομικούς λόγους είχε ξεκινήσει από πολύ πιο πριν, όμως με την παγκοσμιοποίηση δημιουργήθηκαν νέες, πολύ καλύτερες συνθήκες. Πλέον, μπορεί πολύ εύκολα να γίνει αναζήτηση εργασίας ανά το παγκόσμιο και οι πολυεθνικές εταιρείες ευνοούν αυτή τη διαδικασία, εφόσον διατηρούν παραρτήματα σε πολλά κράτη, δίνοντας την ευκαιρία σε άτομα να εργαστούν σε μια εταιρία με συμφέροντα άλλου κράτους, εντός του δικού τους, ή σε άλλο. Αφού λοιπόν τα κράτη συνεργάζονται σε τόσα πολλά επίπεδα και υπάρχει τόση αλληλεξάρτηση, η πολεμική σύρραξη δεν παρουσιάζεται ως ενδεχόμενο, εφόσον διακυβεύονται ζωτικά συμφέροντα.

Μια άλλη πτυχή, είναι πως λόγω του φαινομένου προωθούνται οικουμενικές αξίες και συμβάλλει στην εξάλειψη του ρατσισμού και της ξενοφοβίας. Σε συνάρτηση με τις προαναφερθείσες επιπτώσεις, τη διακρατική επαφή αλλά και τη συνδρομή των μέσων μαζικής ενημέρωσης και επικοινωνίας (ειδικά του διαδικτύου), υπάρχει άμεση επαφή με διαφορετικούς πολιτισμούς και έτσι το διαφορετικό δεν θεωρείται απαραίτητα ξένο. Υπάρχουν πόλεις στις οποίες εδρεύουν πολλές πολυεθνικές εταιρείες και ζουν εκεί άτομα διαφορετικής καταγωγής, κάνοντας έτσι τις πόλεις να χάνουν τον «εθνικό» τους χαρακτήρα και να αποκτούν έναν παγκόσμιο, αφού μαζί τους κουβαλούν τη δική τους γλώσσα, θρησκεία, ήθη και έθιμα, δημιουργώντας στις πόλεις ένα κράμα πολιτισμών. Η ενσωμάτωση ατόμων διαφορετικής καταγωγής και κουλτούρας σε ένα κράτος ανάγει τις ανθρώπινες αξίες που υπερτερούν των πολιτισμικών διαφορών. Ο σεβασμός, η αποδοχή, τα ανθρώπινα δικαιώματα ανάγονται ως

²³ Ernest & Haar (2019).

καθολικές αξίες που δεν γνωρίζουν έθνος ή κουλτούρα. Φυσικά, υπάρχει και η αντίθετη όψη, η οποία θα διαφανεί πιο κάτω, σύμφωνα με την οποία αυτή η μετακίνηση πληθυσμών ενισχύει τις ακροδεξιές και ξενοφοβικές τάσεις.

Λόγω του παγκόσμιου ανταγωνισμού που υπάρχει, η ανάγκη διατήρησης των τιμών σε ελεγχόμενο επίπεδο, είναι επιτακτική. Με αυτό τον τρόπο εισέρχονται στον ανταγωνισμό πολλοί και διαφορετικοί παράγοντες, ωστόσο όλοι αναγκάζονται να διατηρήσουν τις τιμές του εκάστοτε προϊόντος σε ένα συγκεκριμένο ύψος, για να μπορέσουν να είναι ανταγωνιστικοί.²⁴ Επιπρόσθετα, οι τοπικές επιχειρήσεις δύνανται να διεισδύσουν σε παγκόσμιες αγορές και να επεκταθούν σε πιο ανεκμετάλλευτες περιοχές, ωθώντας ταυτόχρονα και τις εισροές ξένων επενδύσεων στις περιοχές αυτές, με τα βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα οφέλη που ενδέχεται να φέρουν.²⁵

ΡΙΣΚΑ: ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΚΡΑΤΙΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ

Η παγκοσμιοποίηση, έχει σαφώς αμέτρητες επιπτώσεις και ρίσκα, θέματα τα οποία έχουν επίσης αναπτυχθεί εκτενώς και ενδελεχώς στη βιβλιογραφία. Για τους σκοπούς της συγκεκριμένης διατριβής, θα γίνει προσπάθεια να αποδειχθεί πως μια σημαντική, (έμμεση) επίπτωση της παγκοσμιοποίησης είναι το γεγονός ότι έχει περιορίσει την κρατική κυριαρχία. Προς αιτιολόγηση του επιχειρήματος, έχουν επιλεγεί κάποιοι τομείς, μέσω των οποίων θα διαφανεί η σύνδεση: πολιτική-οικονομία, μεταναστευτικά ρεύματα-ταυτότητα, εξάρτηση-οικολογία και τρομοκρατία. Η επιλογή της διασύνδεσης της παγκοσμιοποίησης με την κρατική κυριαρχία, αποσκοπεί και στην μετάβαση στο επόμενο κεφάλαιο, αφού μεγάλο μέρος των ατόμων που εναντιώνονται στην παγκοσμιοποίηση, υποστηρίζουν πως μέσω της έχει αλλοιωθεί η κρατική και εθνική κυριαρχία.

²⁴ Ernest & Haar (2019).

²⁵ Ernest & Haar (2019).

Κυριαρχία: Πολιτική-Οικονομία

Εφόσον η παγκοσμιοποίηση βασίζεται στην οικονομική συνεργασία και η οικονομία αποτελεί ζωτικό ρυθμιστικό παράγοντα της πολιτικής, ο αντίκτυπος της παγκοσμιοποίησης έχει σημαντικές επιπτώσεις στην πολιτική και έτσι στην κυριαρχία του έθνους. Όπως θα φανεί, το κράτος έχει απωλέσει σε μεγάλο βαθμό πολλές από τις παραδοσιακές λειτουργίες του (αυτόνομη επιβολή, ανεξάρτητη εθνική οικονομία, αυτάρκεια). Με την έξαρση του φαινομένου και εφόσον η αρχή του είναι η οικονομική συνεργασία και αλληλεξάρτηση των κρατών, η εθνική οικονομία άρχισε να αποδομείται από μονάδα οικονομικής ολοκλήρωσης και στη θέση της να δομείται ένας υπερεθνικός χαρακτήρας, με βάση την αλληλεξάρτηση με την οικονομία των υπόλοιπων κρατών.²⁶ Λόγω αυτής της αλληλεξάρτησης αλλά και της διεΐσδυσης των πολυεθνικών εταιρειών (οι οποίες προσφέρουν σημαντικά κέρδη στην οικονομία του εκάστοτε κράτους), το κράτος δέχεται ισχυρή εξωγενή επιβολή, στην οποία αδυνατεί να ασκήσει αντίσταση.²⁷ Ακόμα, λόγω της λειτουργίας του συστήματος και της ισχυροποίησης των πολυεθνικών εταιρειών, προωθούνται ομογενοποιητικές ενέργειες τις οποίες τα κράτη πρέπει να τηρήσουν (ειδικά αν υπάρχουν θεσμικοί κανόνες, όπως σε ΕΕ και ΟΝΕ) οι οποίες όμως δεν μπορούν να λειτουργήσουν με τον ίδιο τρόπο παντού και έτσι δημιουργούνται κωλύματα.²⁸ Σε πολλές περιπτώσεις το κράτος έχει απωλέσει τη δυνατότητα επιβολής στην εσωτερική οικονομία, την οποία διαμορφώνουν οι εξωτερικοί παράγοντες (πολυεθνικές εταιρίες, χρηματαγορές κ.τ.λ.). Αν ενστερνιστούμε τη θέση που εξέφρασε ο Krasner, ο οποίος αναφέρει πως βασικά στοιχεία κυριαρχίας είναι η διεθνής νομική κυριαρχία, η αυτονομία (μη παρέμβαση τρίτων στα εσωτερικά των χωρών) και η εσωτερική κυριαρχία

²⁶ Αλμπάνης (2014: 29).

²⁷ Αλμπάνης (2014: 30).

²⁸ Κατσούλης (επιμ.) (2003: 155).

(αποτελεσματική επιβολή εντός του κράτους), τότε με αυτά τα δεδομένα καταπατούνται τα δύο τελευταία, τα οποία στερούν την κυριαρχία από το έθνος-κράτος.²⁹

Κυριαρχία: Εξάρτηση – Οικολογία

Είναι δεδομένο πως λόγω της φύσης της παγκοσμιοποίησης, σε κάποια κράτη επήλθε ανάπτυξη. Πέρα από τα θετικά που έφερε η ανάπτυξη, δημιουργήθηκαν και πολλές αρνητικές επιπτώσεις από τη ραγδαία, έως ανεξέλεγκτη ανάπτυξη. Έχει σαφώς βελτιωθεί η ζωή και το βιοτικό επίπεδο αρκετών ανθρώπων και υπάρχει παγκόσμια αφθονία καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου. Υπάρχει όμως και η πιο σκοτεινή πλευρά του θέματος: δημιουργούνται ανισότητες ανάμεσα στα κράτη. Για το συγκεκριμένο θέμα, πολύ σημαντικός θεωρητικός είναι ο Wallerstein, ο οποίος στο έργο του ισχυρίζεται πως στο σημερινό παγκόσμιο σύστημα υπάρχει μια ιεράρχηση εξουσίας μεταξύ των πλούσιων-ισχυρών κρατών, που αποτελούν τον «πυρήνα» του συστήματος, «παράγουν κεφάλαιο» και είναι τεχνολογικά προηγμένες-στοιχείο που τις κάνει να υπερτερούν, και των πιο φτωχών-αδύναμων, που αποτελούν την «περιφέρεια» και παράγουν την εργασία, όπου οι πρώτες κυριαρχούν και εκμεταλλεύονται τις δεύτερες.³⁰ Συνήθως, τη δυνατότητα εκμετάλλευσης την έχουν τα ήδη ισχυρά κράτη. Επομένως, για τον δικό τους γεωγραφικό χώρο η διαδικασία είναι εύκολη και επικερδής.

Εν αντιθέσει, οι αναπτυσσόμενες χώρες αδυνατούν να τις ανταγωνιστούν, για πρακτικούς κυρίως λόγους και όχι επειδή δεν έχουν τον απαραίτητο φυσικό πλούτο. Το γεγονός αυτό συχνά δημιουργεί την εξάρτηση τους από τα ισχυρά κράτη, με αποτέλεσμα να τυγχάνουν εκμετάλλευσης: τα ισχυρά κράτη λαμβάνουν έτσι επιπλέον έσοδα και αφήνουν ελάχιστα στις χώρες που κάνουν την παραγωγή. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι οι χώρες της Αφρικής. Σε πολλές περιπτώσεις, λόγω της εξάρτησης αυτής, οι ισχυρές χώρες επεμβαίνουν στα εσωτερικά των αναπτυσσόμενων χωρών, επιβάλλοντας και εκεί τις θέσεις

²⁹ Krasner (Theory Talk #21).

³⁰ Martinez & Vela (2001: 3-4).

τους· παραβιάζεται έτσι η αυτονομία του κράτους, θίγοντας την κρατική κυριαρχία. Η κρατική κυριαρχία των πιο αδύναμων κρατών θίγεται και με άλλο τρόπο. Σύμφωνα με τις Lipschutz & Peck, επειδή πολλές από τις απαραίτητες ενέργειες για παγκόσμιο εμπόριο είναι εξαιρετικά επιβλαβείς για το περιβάλλον, τα ισχυρά κράτη μεταφέρουν τα εργοστάσια ή την επιβλαβή διαδικασία στις πιο ανίσχυρες χώρες, ώστε να «εξάγουν» τις αρνητικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις.³¹

Η άποψη αυτή ενισχύει την πιο πάνω θέση, αφού με αυτό τον τρόπο ανακυκλώνεται η σχέση εξάρτησης μεταξύ ισχυρών και πιο ανίσχυρων κρατών. Ειρήσθω εν παρόδω, εκτός από την εκμετάλλευση των αναπτυσσόμενων χωρών, λόγω της μεγάλης ζήτησης αρκετών προϊόντων, γίνεται υπερεκμετάλλευση των πόρων, με αρνητικά αποτελέσματα για το περιβάλλον.³² Φυσικά, τα περιβαλλοντικά προβλήματα που δημιουργήθηκαν από την παγκοσμιοποίηση είναι πάρα πολλά και όχι μόνο η υπερεκμετάλλευση των πόρων, όπως η επιδείνωση της κλιματικής αλλαγής, της τήξης των πάγων και πολλά άλλα· αρκετά περιβαλλοντικά προβλήματα είχαν δημιουργηθεί πριν, όμως με την παγκοσμιοποίηση επιδεινώθηκαν, αφού όπως φαίνεται το παγκόσμιο οικονομικό σύστημα προκαλεί πολλές αρνητικές αλλαγές στο περιβάλλον.³³ Αντίθετος με την άποψη των Lipschutz & Peck είναι ο Peter M. Haas, ο οποίος συμφωνεί με τον Paul Driessen και τον όρο «οικο(λογικο)-ιμπεριαλισμός» που υποστηρίζει πως η τοποθέτηση των περιβαλλοντικών ζητημάτων στην παγκόσμια ατζέντα είναι αναγκαία, παρόλο που εμπεριέχει κάποια επιβολή δυτικών απόψεων στις αναπτυσσόμενες χώρες, επειδή η αντιμετώπιση της περιβαλλοντικής κρίσης απαιτεί συλλογική δράση. Η πιο πάνω άποψη, ενισχύει την σχέση εξάρτησης, η οποία μέσω της προσπάθειας για άμβλυνση της περιβαλλοντικής κρίσης θα γίνει εντονότερη. Φαίνεται λοιπόν πως και η περιβαλλοντική κρίση επηρεάζει τη σχέση εξάρτησης μεταξύ ισχυρών και πιο

³¹ Lipschutz & Peck (2017).

³² Lipschutz & Peck (2017).

³³ Lipschutz & Peck (2017).

ανίσχυρων κρατών, αφού μπορεί να την κάνει εντονότερη, άρα εντονότερη θα είναι και η εστιακή επέμβαση στα εσωτερικά των δευτέρων, των οποίων θα καταπατάται η εθνική κυριαρχία.

Κυριαρχία και Τρομοκρατία

Ένα άλλο ζήτημα που θα αναπτυχθεί, αφορά το πώς θίγεται η εθνική κυριαρχία με την πραγματοποίηση μιας τρομοκρατικής ενέργειας και πώς η παγκοσμιοποίηση επηρέασε την κλιμάκωση της τρομοκρατίας. Η πραγματοποίηση μιας τρομοκρατικής επίθεσης εντός ενός κράτους θίγει άμεσα την κυριαρχία του, για δύο βασικούς λόγους. Πρώτον, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, η κατοχή υλικής βίας αλλά και η κατανομή βίας είναι βασικό χαρακτηριστικό της κυριαρχίας του κράτους.³⁴ Εάν ένας άλλος δρών ασκήσει αυτό το προνόμιο, αυτόματα θίγει ένα από τα ζητήματα κυριαρχίας του κράτους. Δεύτερο και σημαντικότερο, η τρομοκρατική ενέργεια έχει στόχο πολίτες ή σύμβολα του κράτους, επομένως, ειδικά αν πετύχει, καταπατά μια από τις σημαντικότερες πρόνοιες του κράτους, που είναι η προστασία των πολιτών του, ενώ ταυτόχρονα παρουσιάζει το κράτος ως ανίκανο να ασκήσει τα κυριαρχικά του δικαιώματα εντός του.

Η τρομοκρατία, όπως και η παγκοσμιοποίηση είναι ένας περίπλοκος, έως υποκειμενικός όρος. Βασικό στοιχείο της τρομοκρατίας είναι η βία και το γεγονός ότι υπάρχει ένα κίνητρο για έκρηξη της βίας. Τρομοκρατία υπήρχε, σαφώς, και πριν την παγκοσμιοποίηση. Όμως, μέσω της παγκοσμιοποίησης και συγκεκριμένα των τεχνολογιών που σχετίζονται με την παγκοσμιοποίηση, ενισχύθηκε η δυνατότητα των τρομοκρατών, επιτρέποντάς τους να δρουν διεθνώς, με πολύ πιο φονικά μέσα και η διαδικασία καταπολέμησής τους έγινε δυσκολότερη. Σημαντικό στοιχείο είναι πως από το 1979, οι περισσότερες τρομοκρατικές επιθέσεις είχαν στόχο πολίτες ή σύμβολα των Η.Π.Α, του κράτους-«ηγέτη» της

³⁴ Σαρηγιαννίδης (επιμ.) (2014: 149).

παγκοσμιοποίησης.³⁵ Σύμφωνα με τον James D. Kiras, τρεις είναι οι βασικές τεχνολογίες που ώθησαν σε αυτό: η διάδοση των αερομεταφορών, η τεράστια ανάπτυξη της διεθνούς ειδησεογραφικής κάλυψης και τα κοινά πολιτικά και ιδεολογικά συμφέροντα.³⁶ Οι αερομεταφορές, έδωσαν στους τρομοκράτες τη δυνατότητα να κινούνται από το ένα μέρος της γης στο άλλο, επιτρέποντάς τους να δικτυώνονται, να μεταφέρουν και να μεταφέρονται και αφού έχουν συνεργαστεί και ενισχυθεί από άλλες οργανώσεις ή άτομα, να συντονιστούν για να πραγματοποιήσουν την ή τις τρομοκρατικές τους επιθέσεις, οι οποίες γίνονται πολλές φορές σε διάφορα μέρη ταυτόχρονα. Λόγω των πολλών αεροπειρατειών που έγιναν τη δεκαετία του 1960, πλέον οι έλεγχοι στα αεροδρόμια είναι πολύ αυστηροί, ώστε να εμποδίζονται τέτοιου είδους τρομοκρατικές ενέργειες. Οι αερομεταφορές, έχουν αναπτυχθεί λόγω των αναγκών της παγκοσμιοποίησης, φαίνεται όμως πως ταυτόχρονα ενίσχυσαν τις επιθέσεις των τρομοκρατών. Ενίσχυση τους έδωσε επίσης η τηλεόραση και τα ΜΜΕ. Η ειδησεογραφική κάλυψη, λόγω και πάλι των αναγκών της παγκοσμιοποίησης, έδωσε κίνητρο στους τρομοκράτες, αφού η κάθε επίθεση μεταδιδόταν απευθείας παγκόσμια, δίνοντάς τους την ευκαιρία να προωθήσουν το μήνυμά τους αμέσως, αλλά και να ασκήσουν μεγαλύτερη πίεση στις κυβερνήσεις, οι οποίες λόγω της πίεσης που θα δεχόταν από τους πολίτες πιθανόν να ικανοποιούσαν τα αιτήματα των τρομοκρατών. Ακόμα, μέσω της μετάδοσης από τα ΜΜΕ, οι τρομοκράτες πιθανόν να ενισχύονταν με καινούργια άτομα ή οργανώσεις με κοινή ιδεολογία, οι οποίες βρίσκονταν πολύ μακριά και χωρίς τα ΜΜΕ δεν θα μάθαιναν την δράση των τρομοκρατών σε άλλες περιοχές. Τέλος, τα κοινά πολιτικά και ιδεολογικά συμφέροντα που αναδύθηκαν μέσω της παγκοσμιοποίησης συνέβαλαν στην περαιτέρω ενίσχυση των τρομοκρατών. Πλέον, μεγάλη μερίδα ατόμων τα οποία ζουν σε διαφορετικά κράτη μπορεί να έχουν κοινά συμφέροντα: μέσω των πιο πάνω μπορούν να οργανωθούν και να ενισχυθούν ώστε να δράσουν βίαια με αφορμή

³⁵ Baylis & Smith (2007: 613).

³⁶ Baylis & Smith (2007: 611).

την υπεράσπιση των θιγμένων συμφερόντων τους. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι η Αλ Κάιντα, μια τρομοκρατική οργάνωση η οποία ήταν δικτυωμένη με άτομα από πολλά κράτη, τα οποία είχαν κοινή θρησκεία και την κοινή πεποίθηση πως τους καταπατούσαν τα θρησκευτικά τους δικαιώματα.

ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ

Στο σημείο αυτό, θα γίνει αναφορά στη σχέση της παγκοσμιοποίησης με την μετανάστευση. Το υποκεφάλαιο αυτό είναι απαραίτητο, αφού θα συνδέσει το πρώτο κεφάλαιο, που αφορά την παγκοσμιοποίηση, με το δεύτερο, που αφορά τον λαϊκισμό, για ένα βασικό λόγο: η μετανάστευση αποτελεί κεντρικό ζήτημα στη ρητορική αρκετών λαϊκιστικών κομμάτων, και ιδιαίτερα της Λε Πεν και του FN/RN. Ακόμη, η μετανάστευση υπήρξε μείζον ζήτημα, τόσο για στην εκστρατεία του Donald Trump, όσο και στο Brexit, γεγονότα τα οποία επίσης συνδέονται με τον λαϊκισμό.³⁷ Αποτελεί έτσι ένα βασικό συνδετικό κρίκο μεταξύ του φαινομένου της παγκοσμιοποίησης και του φαινομένου του λαϊκισμού. Φυσικά, το φαινόμενο της μετανάστευσης είχε ξεκινήσει από πολύ πιο πριν, όμως με την παγκοσμιοποίηση δημιουργήθηκαν και νέες συνθήκες. Τα γενικότερα αίτια της μετανάστευσης, είναι αναρίθμητα και σε πολλές περιπτώσεις ετερόκλητα. Για τους σκοπούς της συγκεκριμένης ανάλυσης, θα γίνει αναφορά σε μερικά* κάποια από αυτά σχετίζονται άμεσα με την παγκοσμιοποίηση και άλλα όχι, ωστόσο παραμένουν χρήσιμα για τον σκοπό του συγκεκριμένου υποκεφαλαίου.

Μια διαδεδομένη άποψη, είναι πως η παγκοσμιοποίηση έχει ευνοήσει τη μετανάστευση λόγω των πολυεθνικών εταιριών, των διεθνών οργανισμών και των διεθνών Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων, οι οποίες ευνοούν αυτή τη διαδικασία, εφόσον διατηρούν παραρτήματα σε πολλά κράτη, δίνοντας την ευκαιρία σε άτομα να εργαστούν σε διαφορετικές περιοχές του

³⁷ James (2017).

πλανήτη. Επίσης, λόγω της επικαλούμενης “αλυσίδας της αξίας”, σύμφωνα με την οποία οι πολυεθνικές έχουν καταμερίσει την παραγωγή τους σε διάφορα κράτη, ενισχύεται ακόμη περισσότερο η μεταναστευτική δραστηριότητα, λόγω των αναγκών που δημιουργούνται. Ακόμη, σύμφωνα με την Σάσκια Σάσεν, η μετανάστευση είναι άμεσος απότοκος της παγκοσμιοποίησης, επειδή λόγω της έξαρσης του φαινομένου οι χωρικοί εκτοπίζονται, αφού η αγροτική οικονομία μετατράπηκε από γεωργία συντήρησης σε γεωργία παραγωγής, ώστε να πραγματοποιείται εξαγωγή.³⁸ Πολλά κράτη μέσα από την ένταξή τους στο διεθνές εμπόριο είχαν να αντιμετωπίσουν τέτοιου είδους προβλήματα. Ωστόσο, αυτοί δεν είναι ο μοναδικοί λόγοι.

Για τους μετανάστες υπάρχουν τόσο παράγοντες απώθησης από το κράτος τους, όσο και παράγοντες έλξης προς ένα άλλο κράτος. Όσο αφορά τους παράγοντες απώθησης, οι αιτίες μπορεί να είναι οι διώξεις ή καταπιέσεις διαφόρων μορφών (εθνικές, θρησκευτικές, φυλετικές, πολιτικές κ.α.), ενώ ένας από τους σοβαρότερους παράγοντες είναι η διεξαγωγή ή απειλή πολέμου ή άλλων μορφών ένοπλης σύγκρουσης και βίας. Η κορύφωση της μεταναστευτικής-προσφυγικής κρίσης στην Ευρώπη, παρουσιάστηκε το 2015 και 2016, λόγω της κατάστασης στη Συρία και τη Μέση Ανατολή. Άλλοι παράγοντες απώθησης είναι δημογραφικοί και οικονομικοί. Δηλαδή, σε κράτη με διευρυμένα και σοβαρά προβλήματα, αρκετοί άνθρωποι επιλέγουν να μεταναστεύσουν προς κράτη με καλύτερες συνθήκες (υψηλότεροι μισθοί, θέσεις εργασίες, υψηλότερο βιοτικό και εκπαιδευτικό επίπεδο κ.τ.λ.).³⁹ Σε αρκετά αναπτυσσόμενα κράτη η οικονομική και κοινωνική κατάσταση δεν είναι καθόλου καλή, τόσο λόγω των πολιτικών και κοινωνικών προβλημάτων, όσο και λόγω της συνεχιζόμενης εκμετάλλευσης τους από παράγοντες ξένων συμφερόντων. Σε πολλά κράτη της Αφρικής, για παράδειγμα, εδράζουν εταιρίες γαλλικών και βρετανικών συμφερόντων (τα οποία φυσικά συνδέονται και

³⁸ Brennan (2007: 76).

³⁹ Επικαιρότητα - Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο: Εξερευνώντας τα αίτια της μετανάστευσης: Γιατί μεταναστεύουν οι άνθρωποι;

με την αποικιοκρατική και μετα-αποικιοκρατική κατάσταση), επομένως ενώ εκμεταλλεύονται τους φυσικούς πόρους των κρατών αυτών, τα κέρδη τα επωμίζονται οι ξένες εταιρείες και οικονομίες και όχι οι τοπικές. Επιπρόσθετα, η κλιματική αλλαγή αποτελεί έναν άλλο παράγοντα, ο οποίος μάλιστα σύμφωνα με διάφορες εκτιμήσεις στο εγγύς μέλλον θα ωθεί ή αναγκάζει πάρα πολλούς ανθρώπους στη μετανάστευση. Εκτός από τους σεισμούς, τις πλημμύρες και τους τυφώνες, λόγω της κλιματικής αλλαγής παρατηρούνται (και στο μέλλον θα παρατηρούνται ακόμη πιο συχνά) ακραία καιρικά φαινόμενα, τα οποία θα μετατρέψουν πολλές περιοχές σε δύσκολα κατοικήσιμες, με την μετανάστευση να είναι η μόνη επιλογή. Από τη μια λοιπόν οι καταστάσεις που απωθούν και από την άλλη το γεγονός ότι σε άλλα κράτη υπάρχουν οι προαναφερθείσες καλύτερες συνθήκες, έλκει πολλούς ανθρώπους αυτών των κρατών προς τη μετανάστευση. Τα κράτη της ΕΕ αποτελούν την ιδανική επιλογή για πολλούς μετανάστες.

Με την ενίσχυση των μεταναστευτικών ροών, τίθενται όμως και πολλά ζητήματα εντός των κρατών που υποδέχονται τους μετανάστες. Τα άτομα αυτά που μεταναστεύουν, πώς εντάσσονται στο κράτος; Αποκτούν δικαιώματα; Αποκτούν δικαίωμα ψήφου; Σε πολλές περιπτώσεις έχουν δημιουργηθεί εντάσεις εντός των κρατών, επειδή μια μερίδα πολιτών δεν αποδέχεται τους μετανάστες ως πολίτες του κράτους και θεωρούν πως με την απόδοση τέτοιων δικαιωμάτων θίγεται η εθνική κυριαρχία. Υπάρχουν πόλεις στις οποίες εδρεύουν πολλές πολυεθνικές εταιρείες και ζουν εκεί άτομα διαφορετικής καταγωγής, κάνοντας έτσι τις πόλεις να χάνουν τον «εθνικό» τους χαρακτήρα και να αποκτούν έναν παγκόσμιο, αφού μαζί τους κουβαλούν τη δική τους γλώσσα, θρησκεία, ήθη και έθιμα, δημιουργώντας έτσι στις πόλεις ένα κράμα πολιτισμών. Η πολιτισμική ανάμιξη και ο συγκερασμός των διαφόρων πολιτισμών που έφερε η παγκοσμιοποίηση δημιούργησε έντονες αντιδράσεις, αφού θεωρείται από κάποιους ως προσπάθεια «πολιτισμικού ιμπεριαλισμού»⁴⁰ μερικών κρατών, αναδύοντας

⁴⁰ Ritzer (επιμ.) (2007: 58).

αισθήματα ακραίου εθνικισμού, κυρίως από τα ακροδεξιά κόμματα (που ενισχύονται παγκόσμια), τα οποία θεωρούν πως λόγω των πιο πάνω αλλοιώνεται ο πολιτισμός, η ταυτότητά τους και υποθάλπεται η εθνική κυριαρχία.⁴¹ Ακόμη, οι θέσεις αυτές συνήθως συνοδεύονται με το επιχείρημα πως οι μετανάστες αποτελούν απειλή γιατί καταλαμβάνουν τις θέσεις εργασίας και επομένως επιφέρουν μείωση των εσόδων και άνοδο της ανεργίας των ντόπιων, ενώ ταυτόχρονα επιβαρύνουν την υποδομή του κράτους με τα έξοδα παροχής υγείας, στέγασης κ.τ.λ.⁴² Στην περίπτωση του γαλλικού ακροδεξιού λαϊκιστικού κόμματος FN/RN, γίνεται χρησιμοποίηση όλων των πιο πάνω επιχειρημάτων. Στο τελευταίο μέρος της διατριβής θα αναλυθούν και διαψευσθούν οι πιο πάνω θέσεις, γεγονός που θα στηρίξει την θέση που υιοθετείται μεταξύ της σχέσης της παγκοσμιοποίησης και του ακροδεξιού λαϊκισμού του κόμματος FN/RN.

Έχουν παρουσιαστεί μέχρι το σημείο αυτό, κάποιες βασικές έννοιες σχετικά με την παγκοσμιοποίηση, καθώς και με τις ευκαιρίες και ρίσκα που δημιουργεί το φαινόμενο, όσο αφορά το θέμα της κρατικής κυριαρχίας. Αφού έγινε και μια αναφορά στο ζήτημα της μετανάστευσης, θα γίνει η μετάβαση στο δεύτερο μέρος της διατριβής, όπου θα αναλυθεί το φαινόμενο του λαϊκισμού και η διασύνδεσή του με το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β': ΛΑΪΚΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΑΚΡΟΔΕΞΙΑ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ

Το δεύτερο μέρος της συγκεκριμένης μεταπτυχιακής διατριβής, εστιάζει στη σύνδεση του φαινομένου του λαϊκισμού με την παγκοσμιοποίηση. Ο λόγος που αποφασίστηκε να μελετηθούν τα δύο συγκεκριμένα φαινόμενα είναι διττός. Πρώτον, αποτελούν δύο σύγχρονα φαινόμενα, τα οποία ενισχύονται συνεχώς και έχουν ταυτόχρονα ένθερμους υποστηρικτές και αδυσώπητους αντιπάλους. Αφετέρου, αναδύονται φωνές οι οποίες υποστηρίζουν πως υπάρχει μεταξύ τους μια σχέση αιτίας και αιτιατού, πως πρόκειται για δύο φαινόμενα αλληλένδετα,

⁴¹ Ritzer (επιμ.) (2007: 63).

⁴² James (2017).

επομένως είναι αδήριτη ανάγκη να εξεταστούν υπό το πρίσμα του συγκεκριμένου ερωτήματος: ποια είναι η σχέση της παγκοσμιοποίησης με τον λαϊκισμό;

Για να απαντηθεί το συγκεκριμένο ερώτημα, χρειάζεται αρχικά ξεχωριστή ανάλυση των δύο φαινομένων, ώστε να διασαφηνιστούν οι βασικές έννοιες, οι βασικοί πυλώνες και οι βασικοί μηχανισμοί του καθενός. Αφού γίνει αυτό, θα μπορέσουμε να καταπιαστούμε από τα σημεία τα οποία υποδεικνύουν εάν υπάρχει αιτιώδης σχέση μεταξύ τους ή όχι. Στο πρώτο κεφάλαιο, αναλύθηκε η έννοια της παγκοσμιοποίησης. Στο προκείμενο κεφάλαιο, θα αναλυθεί ο λαϊκισμός ως έννοια και ως φαινόμενο, ενώ ιδιαίτερη μνεία θα δοθεί στο λαϊκιστικό κόμμα της Γαλλίας, Front National/Rassemblement National. Θα αναλυθεί η σύσταση του συγκεκριμένου κόμματος, ώστε να αιτιολογηθεί το γεγονός ότι κατατάσσεται ως ένα από τα ισχυρότερα ακροδεξιά λαϊκιστικά κόμματα της Ευρώπης, και αφού γίνει αυτό, θα χρησιμοποιηθεί ως το βασικό παράδειγμα για την ανάλυση της σχέσης μεταξύ του λαϊκισμού και της παγκοσμιοποίησης.

ΛΑΪΚΙΣΜΟΣ

Ο λαϊκισμός αποτελεί ένα σύγχρονο φαινόμενο, το οποίο άρχισε να μελετάται συστηματικά μόλις τη δεκαετία του 1960. Όπως πολύ εύστοχα παρομοιάζει ο Τάκης Παππάς, πρόκειται για ένα φαινόμενο που δύσκολα ορίζεται· όπως οι τυφλοί θα προσπαθούσαν να ορίσουν και αποφασίσουν για το τι είναι ένας ελέφαντας μόνο αγγίζοντάς τον, έτσι και οι θεωρητικοί προσπαθούν να ορίσουν τον λαϊκισμό, χωρίς να έχουν τη δυνατότητα να τον «δουν».⁴³ Η επιστημονική μελέτη του λαϊκισμού, χωρίζεται σύμφωνα με τον ίδιο, σε τρεις χρονολογικές ομάδες· οι διαφορές τους, ωστόσο, δεν είναι μόνο χρονολογικές αλλά και ποιοτικές, αφού κάθε ομάδα είχε τα δικά της χαρακτηριστικά στη μελέτη του λαϊκισμού. Κατά το πρώτο και δεύτερο κύμα, οι επιστήμονες είχαν σκοπό να δώσουν ένα ορισμό στο φαινόμενο

⁴³ Pappas (2019: 14).

αρχικά, και να εξηγήσουν τα αίτια ανόδου του φαινομένου, παρέμενε όμως ανάγκη για έναν πιο συγκεκριμένο ορισμό με ευρεία εφαρμογή. Τα τελευταία χρόνια, η μελέτη του λαϊκισμού γίνεται ολοένα και συστηματικότερη και πιο επικεντρωμένη. Η άνοδος πολιτικών προσώπων όπως Τράμπ, Λε Πεν και Μαδούρο, επέταξε στη στενότερη ανάλυση, σε όλα τα μέρη της γης – ανέδειξε όμως και προβλήματα, όπως την έλλειψη κοινής εννοιολογικής κατανόησης, αφού δεν υπάρχει ομοφωνία για το τι ορίζει τον λαϊκισμό. Η έρευνα έχει εστιαστεί σε τελευταία φάση, στην διάδοση της άποψης πως ο λαϊκισμός αποτελεί απειλή για την φιλελεύθερη δημοκρατία, αλλά και για τον κοινοβουλευτισμό.

Πως ορίζεται, όμως, ο λαϊκισμός; Είναι ένα συνονθύλευμα χαρακτηριστικών και ιδιοτήτων, τα οποία όταν βρίσκονται συγκεντρωμένα, ορίζουν ένα πρόσωπο, κίνημα, κόμμα λαϊκιστή/λαϊκιστικό; Κάτι τέτοιο, σύμφωνα με τον ίδιο, δεν μπορεί να υφίσταται και ο λόγος είναι διττός. Πρώτον, όλα τα χαρακτηριστικά μπορούν να αμφισβητηθούν· δεν υπάρχει κάτι χειροπιαστό, το οποίο να θεωρείται απόλυτα έγκυρο, ώστε να μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως το βασικό χαρακτηριστικό, ως η βασική προϋπόθεση λαϊκισμού. Επομένως, κάθε επιχείρημα τίθεται προς αμφισβήτηση, εφόσον, αφενός δεν υπάρχουν σαφείς προϋποθέσεις και αφετέρου κάθε χαρακτηριστικό μπορεί να αμφισβητηθεί (λόγω της έλλειψης σαφών προϋποθέσεων).⁴⁴ Δεύτερον, παρόλο που έχουν καταγραφεί κάποια χαρακτηριστικά του λαϊκισμού, όπως αντιελιτισμός, χρήση απλοϊκής γλώσσας και συγκεντρωτισμός του ηγέτη, καθένα από αυτά τα χαρακτηριστικά χρήζει υποκειμενικής ερμηνείας και αοριστίας, γεγονός που περιπλέκει ακόμα περισσότερο την θεωρητική επεξεργασία. Ως εκ τούτου, τα χαρακτηριστικά αυτά μπορεί να αναγνωριστούν και ως χαρακτηριστικά άλλων φαινομένων, όπως θρησκευτικών ή εθνικιστικών κινήματων, εξτρεμισμού κ.α.⁴⁵ Η ευρεία χρήση του όρου από τους πολιτικούς επιστήμονες και δημοσιογράφους, οι οποίοι χαρακτήριζαν ως λαϊκιστή ή λαϊκιστικό,

⁴⁴Pappas (2019: 25).

⁴⁵Pappas (2019: 27).

επαμφοτερίζοντα πολιτικά πρόσωπα και κινήματα που συγκέντρωναν κάποια από αυτά τα χαρακτηριστικά, δημιούργησε ένα εννοιολογικό τέντωμα του όρου, οδηγώντας σε εσφαλμένα συμπεράσματα και σύγχυση.⁴⁶ Πρόβλημα, δημιουργεί και το γεγονός ότι σπάνια ένα πολιτικό πρόσωπο ή κίνημα θα αυτοχαρακτηριστεί δημόσια ως «λαϊκιστής», ενώ αντίθετα, πολλοί χαρακτηρίζουν άλλους ως λαϊκιστές, λόγω αρνητικής χροιάς που έχει αποδοθεί τελευταία στον όρο.⁴⁷ Επομένως, η προσέγγιση του όρου γίνεται δυσκολότερη, αφού δεν υπάρχει ένα καθοριστικό παράδειγμα ή κείμενο, το οποίο να αποτελεί τη βάση που θα στηριχθεί η μελέτη του φαινομένου. Αφού παρουσιάστηκαν τα σημαντικότερα μεθοδολογικά προβλήματα, έχει καταστεί σαφές πώς μόνο με την υιοθέτηση ενός πιο περιορισμένου ορισμού με παγκόσμιο βεληνεκές, μπορεί να κατανοηθεί ο λαϊκισμός. Σύμφωνα με τον Παππά, ένας σωστός ορισμός, πρέπει να είναι τόσο ακριβής, ώστε να αποσαφηνίζει όλες τις εκδηλώσεις λαϊκισμού, σε όλα τα μέρη του κόσμου, παροντικές ή παρελθοντικές, ενώ παράλληλα να αποκλείει όλα τα μη-λαϊκά φαινόμενα.⁴⁸

Τρεις όροι ζωτικής σημασίας για την αποκρυστάλλωση του όρου είναι, σύμφωνα με τους Mudde & Kaltwasser, οι εξής: «λαός», «ελίτ» και «γενική βούληση». Ο λαϊκισμός είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με τον «λαό» (εξ 'ου και τ' όνομά του) και αφετέρου με τον αντιελιτισμό. Οι λαϊκιστές ηγέτες, κάνουν έκκληση για τον λαό και καταγγελία της ελίτ. Χωρίζουν τους πολίτες σε δυο κατηγορίες, στο «εμείς» και στο «αυτοί». Στην πρώτη κατηγορία εντάσσουν τον «καθαρό λαό», από τον οποίο πηγάζει η «γενική βούληση». Στη δεύτερη κατηγορία εντάσσουν τη «διεφθαρμένη ελίτ». Οι λαϊκιστές, ασκούν έντονη κριτική στο καθιερωμένο και προωθούν την λατρεία των «κοινών ανθρώπων», του λαού, ο οποίος είναι η πηγή της πολιτικής δύναμης και στον οποίο ανήκει η εξουσία – και αν όχι, τότε ελλοχεύει η πιθανότητα εξέγερσης. Οι έννοιες αυτές είναι συνδεδεμένες με την αμερικανική

⁴⁶Pappas (2019: 29).

⁴⁷Mudde & Kaltwasser (2017: 2).

⁴⁸Mudde & Kaltwasser (2017: 5).

και γαλλική επανάσταση. Αναφερόμενοι στον λαό, εννοούν τον πληθυσμό μιας εθνικής κοινότητας. Ο διαχωρισμός μεταξύ των πολιτών που ανήκουν στο έθνος και των πολιτών που δεν ανήκουν στο έθνος, αλλά ανήκουν στην πολιτεία, είναι περίπλοκος και δεν θα εξεταστεί περεταίρω, εφόσον δεν άπτεται άμεσα του θέματος. Οι λαϊκιστές, προσπαθούν να κινητοποιήσουν και τα πιο παραγκωνισμένα, σιωπηλά άτομα, που πιθανόν είναι αγανακτισμένα με το «κατεστημένο», το οποίο παρουσιάζουν ως τον εχθρό τους. Ως ελίτ, χαρακτηρίζουν όσους διαθέτουν εξουσία σε πολιτικό, οικονομικό και πολιτισμικό (κυρίως στα ΜΜΕ) επίπεδο, οι οποίοι προωθούν ειδικά συμφέροντα, έναντι των γενικών συμφερόντων, ενώ υποστηρίζουν παράλληλα πως συνεργάζονται μεταξύ τους (για παράδειγμα, πολιτικοί με οικονομικούς ελίτ ή πολιτικοί με την ελίτ των ΜΜΕ), ώστε να υπονομεύσουν τα συμφέροντα του λαού και να διατηρήσουν την εξουσία τους (σε οποιαδήποτε μορφή).⁴⁹ Ο Παππάς, προσθέτει πως στην κατηγορία των ελίτ δεν εντάσσονται τα «ελίτ κόμματα» εφόσον δεν υφίστανται πλέον, και άρα η εμπειρική μελέτη είναι ελλιπής, αλλά ο όρος ελιτισμός αναφέρεται στις συγκεκριμένες ιδέες των ατόμων που τις ενστερνίζονται.⁵⁰ Προφανώς, οι ίδιοι οι λαϊκιστές αποκλείονται από αυτή την ομάδα, εφόσον θεωρούν πως εργάζονται για το αντίθετο, και γι' αυτό χρησιμοποιούν το πιο πάνω επιχείρημα στις περιπτώσεις πολιτικών αποτυχιών τους. Σε κάποιες περιπτώσεις, μάλιστα, όπου ο λαϊκισμός συγχωνεύεται με τον εθνικισμό, οι λαϊκιστές προωθούν πως η ελίτ αποτελείται από άτομα που δεν είναι «γηγενή», επομένως όχι μόνο προωθούν ειδικά συμφέροντα, αλλά τα συμφέροντα αυτά είναι αντίθετα με το εθνικό καλό, αφού είναι συμφέροντα τρίτων κρατών.⁵¹ Το φαινόμενο αυτό παρατηρείται κυρίως στη Λατινική Αμερική και όχι τόσο στην Ευρώπη.

Η τρίτη έννοια «γενική βούληση», ανάγεται στον Γάλλο φιλόσοφο Ρουσσώ, ο οποίος διέκρινε την έννοια της «γενικής βούλησης» από την έννοια της «βούλησης όλων». Η πρώτη,

⁴⁹Mudde & Kaltwasser (2017: 11-13).

⁵⁰Pappas (2019: 29-30).

⁵¹Mudde & Kaltwasser (2017: 14).

αναφέρεται στην επιβολή του κοινού συμφέροντος μέσω της νομοθέτησης των ενωμένων ανθρώπων, ενώ η δεύτερη αναφέρεται στην επιβολή μιας βούλησης, η οποία μια δεδομένη στιγμή, ήταν κοινό συμφέρον των εμπλεκόμενων (στηλιτεύοντας έμμεσα τους ευγενείς – σήμερα τους ελίτ)⁵². Επομένως, σύμφωνα με τους λαϊκιστές, καθήκον των πολιτικών οφείλει να είναι ο διαχωρισμός των δύο εννοιών, με προώθηση της «γενικής βούλησης». Ερμηνεύοντας περεταίρω τον όρο, οι λαϊκιστές θεωρούν πως εφόσον η γενική βούληση απορρέει από τους πολίτες (τον λαό), τότε πρέπει οι ίδιοι να διαμορφώνουν άμεσα τους νόμους, με την εφαρμογή άμεσων δημοκρατικών θεσμών, όπως δημοψηφισμάτων, υποστηρίζοντας την άμεση σχέση μεταξύ λαϊκιστή ηγέτη και εκλογικών περιφερειών.⁵³ Με αυτό τον τρόπο, θεωρούν πως οικοδομείται και επιβάλλεται η γενική βούληση, η βούληση του λαού. Λόγω της συγκεκριμένης θέσης, ο λαϊκισμός έχει συνδεθεί με την άμεση δημοκρατία. Εκ πρώτης όψεως, μπορεί να θεωρηθεί ο λαϊκισμός ως δύναμη εκδημοκρατισμού, αφού ενισχύει τη λαϊκή κυριαρχία, ένα βασικό στοιχείο δημοκρατίας. Εάν αναλυθεί πιο βαθιά, όμως, σύμφωνα με τον Παππά, διαφαίνεται πως το φαινόμενο αυτό μπορεί να οδηγήσει σε αυταρχικές τάσεις, και ο λόγος είναι ο εξής. Αφού η γενική βούληση πρέπει να είναι απόλυτη, όσοι δεν έχουν τα χαρακτηριστικά του ομοιογενή λαού, αλλοιώνουν την γενική βούληση και είναι, επομένως, κίνδυνος. Υπό αυτό το πρίσμα, μπορεί να νομιμοποιηθούν αυταρχικές εξουσίες από τον λαϊκιστή ηγέτη, ο οποίος μέσω τους, θα προστατεύσει την ομοιογένεια του λαού, ενώ ταυτόχρονα, οφείλει να υλοποιήσει τη «γενική βούληση», ακόμα κ' αν επιφέρουν θεσμικές αλλαγές ή αρνητικές επιπτώσεις για τις μειονότητες ή ακόμα και τον νόμο (και άρα τη δημοκρατία).⁵⁴

Δύο ακόμη σημαντικές έννοιες, είναι «χαρισματικός ηγέτης» και συγκεντρωτισμός-κεντρική εξουσία. Η σημασία του ηγέτη, είναι ζωτική για όλα σχεδόν τα πολιτικά φαινόμενα,

⁵²Mudde & Kaltwasser (2017: 16).

⁵³Mudde & Kaltwasser (2017: 17).

⁵⁴ Mudde & Kaltwasser (2017: 18-19); Kenny (2017: 40).

όμως υποστηρίζεται πως ο λαϊκισμός εξαρτάται άμεσα από έναν ηγέτη, ο οποίος θα είναι ισχυρός και θα έχει το χάρισμα της κινητοποίησης των μαζών μέσω κυρίως της ομιλίας του, αλλά και της δημιουργίας μιας σχέσης μαζί τους, όπου ο ίδιος να παρουσιάζεται ως η φωνή τους.⁵⁵ Σ' αυτό, έγκειται και ο συγκεντρωτισμός που διαθέτει, αφού ο χαρισματικός ηγέτης συγκεντρώνει συνήθως υπέρμετρες εξουσίες εντός του κόμματός του.

Αναφανδόν, ο λαϊκισμός είναι συνδεδεμένος με άλλες ιδεολογίες, όπως εθνικισμό, νεοφιλελευθερισμό ή σοσιαλισμό. Μέσω τους, προωθούνται πολιτικά σχέδια τα οποία υποστηρίζονται από σημαντική μερίδα του πληθυσμού. Εφόσον η υποστήριξη της μάζας είναι ζωτικής σημασίας για τον λαϊκισμό, δεν μπορούν να εφαρμοστούν οι ίδιες ιδεολογίες σε όλες τις περιοχές – κάθε περιοχή είναι ευάλωτη σε άλλα ζητήματα. Επειδή κάποιες φορές, οι ιδεολογίες ανά περιοχή μπορεί να είναι αντιφατικές μεταξύ τους, έχει προταθεί η άποψη πως ο λαϊκισμός δεν έχει μια ενιαία μορφή, αλλά χωρίζεται σε υποτύπους, ανάλογα με τις ιδεολογίες, οι οποίες διατηρούν την επιβίωση του λαϊκισμού. Ακόμη, λόγω της σύνδεσης με άλλες ιδεολογίες, ο λαϊκισμός μπορεί εύκολα να υιοθετηθεί σε διαφορετικές, ακόμα και αντίθετες παραλλαγές.⁵⁶ Για παράδειγμα, συνδέεται τόσο με τη δεξιά, όσο και με την αριστερή ιδεολογία: για τη δεξιά ιδεολογία υπάρχει το παράδειγμα της Λε Πεν, το οποίο θα αναλυθεί πιο κάτω, όπου παρουσιάζεται ένας εθνικιστικός λαϊκισμός, αλλά υπάρχει και αντίθετο παράδειγμα, αριστερού λαϊκισμού.

Στοχεύοντας στο να επιστρατεύσουν υπέρ τους ακόμα και τους πιο αδιάφορους ψηφοφόρους, οι λαϊκιστές υπόσχονται ότι θα εκπληρώσουν πολλά, ακόμα κ' αν οι επιπτώσεις των ενεργειών αυτών είναι αρνητικές για τις μειονότητες, τους θεσμούς και τον νόμο ή τους αντιπάλους τους, δημιουργώντας παράλληλα ένα είδος πελατειακής σχέσης με τους ψηφοφόρους τους, ώστε να εξασφαλίσουν τη συνεχή τους υποστήριξη. Λόγω της ανάπτυξης

⁵⁵Mudde & Kaltwasser (2017: 62).

⁵⁶Mudde & Kaltwasser (2017: 8).

πελατειακής σχέσης και των αναγκών που δημιουργούνται για ικανοποίηση των ψηφοφόρων, σε πολλές περιπτώσεις παίρνονται ανεύθυνες αποφάσεις, οι οποίες οδηγούν μακροπρόθεσμα σε αστάθεια, και δη, οικονομική.⁵⁷ Φυσικά, αυτά είναι παραπτώματα στα οποία μπορεί να υποπέσουν όλες οι κυβερνήσεις. Όμως, όπως υποστηρίζει, στις φιλελεύθερες, λόγω του συστήματος και των ελέγχων από διάφορους φορείς, υπάρχει μεγαλύτερος έλεγχος, άρα λιγότερες πιθανότητες.⁵⁸ Επίσης, κυρίως στις περιπτώσεις των εθνικιστικών λαϊκιστικών κυβερνήσεων, όπου αναδύονται επιθετικά αισθήματα όπως η ξеноφοβία, ελλοχεύει πάντα ο κίνδυνος να μετατραπεί το καθεστώς σε αντιδημοκρατικό ή απολυταρχικό, με την αφορμή την προάσπιση της γενικής βούλησης, θέση που πηγάζει από την ιδεολογία του λαϊκισμού και δεν σχετίζεται απόλυτα με πολιτική ανάγκη. Ακόμη και στις περιπτώσεις που τα λαϊκιστικά κόμματα δεν κυβερνούν, μπορούν να επηρεάσουν σημαντικά προς αυτή την κατεύθυνση, μέσω της πολιτικής πίεσης που ασκούν, κυρίως εάν στηρίζονται από σημαντικό μέρος των πολιτών. Ως εκ τούτου, η άνοδος του λαϊκισμού, μπορεί να διαταράξει το παγκόσμιο σύστημα διακυβέρνησης, αφού εάν αναδυθούν τέτοιες τάσεις, θα επηρεαστούν και οι σχέσεις του κράτους με άλλα κράτη και οργανισμούς, ειδικά εάν διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στον εκάστοτε θεσμό/συμφωνία/οργανισμό.

Ωστόσο, αυτή είναι η μια όψη του νομίσματος. Ο Σεφεριάδης, σε πολύ πρόσφατη δημοσίευσή του, ασκεί κριτική στις πιο πάνω απόψεις, επιχειρηματολογώντας και εξηγώντας πώς καταρρίπτονται οι πιο πάνω υποθέσεις, υποστηρίζοντας ως εκ τούτου πως δεν προσφέρουν τίποτα στην μελέτη του θέματος. Τα δύο βασικά συμπεράσματα στα οποία καταλήγει είναι τα εξής. Πρώτον, τόσο το σκεπτικό των Mudde & Kaltwasser, όσο και του Παππά, χρησιμοποιούν τον λαϊκισμό ώστε να προβάλουν τις δικές τους αξίες ως αμερόληπτες.⁵⁹ Δηλαδή, παρουσιάζουν τον λαϊκισμό ως απειλή για τη δημοκρατία, μια

⁵⁷Pappas (2019: 241).

⁵⁸Pappas (2019: 242).

⁵⁹ Σεφεριάδης (2021: 248).

δημοκρατία η οποία δεν ορίζεται αλλά εννοείται η φιλελεύθερη, η “μεταδημοκρατία”, και έτσι, όποιος δεν ενστερνίζεται τις ίδιες ιδέες, αποτελεί επίσης απειλή της δημοκρατίας.⁶⁰ Επομένως, ενώ φαινομενικά γράφουν για να συνεισφέρουν στη μελέτη για το λαϊκισμό, εντούτοις υφέρπει η υποστήριξη της ιδεολογίας τους και της φιλελεύθερης δημοκρατίας. Εξηγεί επίσης πώς οι Mudde & Kaltwasser το κάνουν αυτό έμμεσα, αποκρύπτοντας τα πραγματικά κίνητρά τους, ενώ ο Παππάς το κάνει ανοιχτά.⁶¹ Ένα άλλο σημαντικό συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει ο Σεφεριάδης, και σχετίζεται εν μέρη με το πρώτο, είναι το πιο κάτω. Οι προσεγγίσεις των Mudde & Kaltwasser και Παππά, εντάσσουν στον λαϊκισμό άτομα και κόμματα με εντελώς αντίθετη ιδεολογία, όπως για παράδειγμα την Λε Πεν και το ακροδεξιό κόμμα της, μαζί με τον Τσίπρα και το αριστερό κόμμα του, ΣΥΡΙΖΑ, αλλά και μαζί με τους Μαδούρο, Ορμπάν, Τράμπ. Κάτι τέτοιο δεν μπορεί να υφίσταται, και ο λόγος είναι απλός. Εάν ένας όρος περιλαμβάνει εντός του πολιτικά εγχειρήματα με ριζικά αντίθετες ιδεολογίες, τότε τα αποτελέσματα θα είναι πλήρως αποπροσανατολιστικά. Το γεγονός ότι οι Mudde & Kaltwasser αναφέρουν πέραν των εβδομήντα μορφών λαϊκισμού, χωρίς χρονολογικά ή γεωγραφικά όρια, είναι όπως το αποκαλεί ο Σεφεριάδης μια “ψευδο-καθολικότητα”, γιατί παρουσιάζουν μια έννοια τόσο γενική, η οποία τελικά δεν έχει καμία εμπειρική αξία, αφού ο καθένας θα μπορεί να εντάξει σε αυτήν διάφορες περιπτώσεις κατά το δοκούν.⁶² Η συμπερίληψή τους από τους πιο πάνω συγγραφείς, απορρέει σύμφωνα με τον ίδιο, από το γεγονός ότι θέλουν να εντάξουν στον λαϊκισμό ό,τι δεν συνάδει με την νεοφιλελεύθερη δημοκρατία και την πολιτική τους ιδεολογία.⁶³

Ο ορισμός που δίνει ο ίδιος για το λαϊκισμό, είναι κατά λέξη: “έλλογα μοτίβα (ή λόγος) και απορρέουσες πρακτικές που, παρότι διατείνονται ότι είναι λαϊκές, στην πραγματικότητα

⁶⁰ Σεφεριάδης (2021: 256).

⁶¹ Σεφεριάδης (2021: 257).

⁶² Σεφεριάδης (2021: 156).

⁶³ Σεφεριάδης (2021: 159).

δεν είναι.”⁶⁴ Υποστηρίζει δηλαδή πως ο λαϊκισμός δεν απορρέει από συγκεκριμένα πρόσωπα και ηγέτες με φιλόδοξα σχέδια, αλλά από τις πολιτικές και ιδεολογικές διεργασίες των κομμάτων – είναι δηλαδή ένα ζήτημα πρώτιστα πολιτικό.⁶⁵ Οι πρακτικές τις οποίες χαρακτηρίζει ως ψευδείς επικλήσεις στο λαϊκό, είναι η έντονη προβολή συναισθημάτων συμπόνιας, η διάθεση προσφοράς προς τους αδύναμους και η εν γένει καλή προαίρεση.⁶⁶ Επομένως, το ζωτικό σημείο στην κατανόηση του λαϊκισμού δεν είναι η διάκριση σε θύμα και θύτη ή δίκαιο και άδικο, αλλά στο γεγονός ότι τα υποκείμενα πράττουν με τρόπο ψευδή και υποκριτικό· δηλαδή, είτε δεν ενστερνίζονται τα όσα ρητορεύουν, είτε τα λόγια δεν συνάδουν με τις μετέπειτα πολιτικές πράξεις τους. Ωφέλιμες είναι επίσης κάποιες παρατηρήσεις που γίνονται. Καταρχάς, σύμφωνα και με τον πιο πάνω ορισμό, γίνεται διαχωρισμός μεταξύ των “λαϊκών” και των “λαϊκιστικών” κινημάτων. Λαϊκά είναι τα κινήματα των οποίων τα αιτήματα είναι γνήσια και αποσκοπούν στην κοινωνική δικαιοσύνη, ενώ λαϊκιστικά είναι αυτά τα οποία αποσκοπούν στην ανάληψη της εξουσίας και την αλλοίωση των υφιστάμενων συνταγματικών ελέγχων, χρησιμοποιώντας δόλιο και παραπλανητικό τρόπο.⁶⁷ Αφετέρου, γίνεται μια παρατήρηση γλωσσολογικού περιεχομένου, η οποία όμως στηρίζει την πιο πάνω θέση. Η ετοιμολογία της λέξης λαϊκισμός είναι α’ συνθετικό: λαϊκ- και η κατάληξη -ισμός. Η κατάληξη αυτή προσδίδει στις λέξεις τις οποίες προστίθεται, μια αρνητική έννοια. Φασισμός, ναζισμός, ρατσισμός, είναι κάποια από τα παραδείγματα. Ταυτόχρονα, η λέξη “λαϊκός”, η οποία όπως προαναφέρθηκε εμπεριέχει και την έννοια του γνήσιου, νοθεύεται, γεγονός που υποδεικνύει και γλωσσικά τη διαφοροποίηση.⁶⁸

Αρκετοί μελετητές, όπως και ο Weyland, υποστηρίζουν πως ένα χαρακτηριστικό των λαϊκιστικών κινημάτων είναι το γεγονός ότι υπάρχει ανάγκη για έκλειψη των ενδιάμεσων

⁶⁴ Σεφεριάδης (2021: 187).

⁶⁵ Σεφεριάδης (2021: 177,199).

⁶⁶ Σεφεριάδης (2021: 188).

⁶⁷ Σεφεριάδης (2021: 183).

⁶⁸ Σεφεριάδης (2021: 186).

θεσμών (ή σύμφωνα με άλλους “άμεση δημοκρατία”). Ο Σεφεριάδης υποστηρίζει πως αυτό αποτελεί ένα συχνό γνώρισμα, το οποίο όμως δεν είναι καθοριστικό και απόλυτο.⁶⁹ Ως καθοριστικά, ορίζει τα εξής χαρακτηριστικά: από-ιδεολογικοποίηση των διεκδικήσεων, θεωρητική εξάλειψη της Αριστεράς και Δεξιάς ως κάτι πεπερασμένο και χρησιμοποίηση ρητορικών σχημάτων, τα οποία όμως δεν τυγχάνουν ιδιαίτερης επεξεργασίας.⁷⁰ Στα πιο πάνω, προστίθεται έτσι και το βασικό χαρακτηριστικό της ασάφειας, η οποία απορρέει από το γεγονός ότι υπάρχουν εσωτερικές αντιφάσεις, τις οποίες εποφθαλμιούν να αποκρύψουν. Η άποψη αυτή, οδηγεί σε ένα ζωτικό συμπέρασμα αναφορικά με την σχέση του λαϊκισμού με τη δημοκρατία. Εφόσον στο λαϊκιστικό σύνθημα υπάρχουν πολιτικές αντιθέσεις και ασάφειες, δεν μπορεί να συγκροτήσει μια ιδεολογία, ένα συνεκτικό και στοχευμένο όραμα για την κοινωνία, με μακροπρόθεσμα αποτελέσματα. Έτσι, δεν μπορεί να προκαλέσει ένα τόσο μεγάλο κοινωνικό σοκ, το οποίο θα φέρει μια επανάσταση και ενδεχομένως να μπορέσει να αλλάξει το πολιτικό και κοινωνικό γίγνεσθαι, του οποίου την πεμπουσία αποτελεί σήμερα η φιλελεύθερη δημοκρατία. Καταλήγει έτσι στο συμπέρασμα, πως ο λαϊκισμός αποτελεί μια συντηρητική επιρροή.⁷¹ Πάραυτα όμως, η άποψή του δεν είναι πως ο λαϊκισμός δεν αποτελεί απειλή για την δημοκρατία, αλλά ότι έχουμε μπει σε μια διαδικασία συρρίκνωσής της και ο λαϊκισμός συμβάλλει σε αυτή τη διαδικασία, καθώς και στη συρρίκνωση του δημοκρατικού κεκτημένου. Υποστηρίζει επίσης πως ο λαϊκισμός αποτελεί απειλή προς τους υποτελείς, επειδή υπερασπίζεται υποκριτικά τα οράματα και τις επιδιώξεις τους.⁷² Δηλαδή, από τη μια υποστηρίζει την σύγκρουση με το εκάστοτε καθεστώς το οποίο κυριαρχεί, από την άλλη όμως καταλήγει να εντάσσεται σε αυτό, ως αποτέλεσμα της εσωτερικής αντίφασης αλλά και της αδύναμης ιδεολογίας, απογοητεύοντας και παραπλανώντας έτσι τους υποστηρικτές και

⁶⁹ Σεφεριάδης (2021: 196).

⁷⁰ Σεφεριάδης (2021: 197).

⁷¹ Σεφεριάδης (2021: 199).

⁷² Σεφεριάδης (2021: 210).

υποτελείς.⁷³ Τέλος, όσο αφορά τον διαχωρισμό που γίνεται σε λαό και ελίτ, ο Σεφεριάδης υποστηρίζει πως δεν μπορούμε να βασιστούμε σε αυτή την πεποίθηση, επειδή είναι πολύ γενική και εμπεριέχει την έννοια της συμπεριληπτικότητας.

Όπως έχει παρουσιαστεί, ο λαϊκισμός αποτελεί ένα αμφιλεγόμενο θέμα, το οποίο αν και μελετάται συστηματικά τα τελευταία χρόνια, εν τούτοις υπάρχει ακόμα σημαντικό κενό για να καλυφθεί. Με την παρουσίαση των σημαντικότερων σχολών σκέψης, γίνεται μετάβαση στο επόμενο κομμάτι, το οποίο αφορά τον λαϊκισμό στη Γαλλία, το αντίκτυπο στην πολιτική ατζέντα του κράτους και συγκεκριμένα στο θέμα της μετανάστευσης, και τελικά στη σχέση μεταξύ παγκοσμιοποίησης και λαϊκισμού.

ΛΑΪΚΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ FN/RN

Η ιστορία του λαϊκισμού στη Γαλλία δεν είναι ένα πρόσφατη: Ντε Γκόλ και Μπουζάκ είναι συνδεδεμένοι με τον λαϊκισμό στη χώρα. Το συγκεκριμένο κομμάτι της εργασίας, όμως, θα αφιερωθεί στο κόμμα Γαλλικό Εθνικό Μέτωπο (French Front National – FN) για τον εξής, διττό λόγο. Αφενός, είναι το μόνο λαϊκιστικό κόμμα στη Γαλλία που καθιερώθηκε στην πολιτική σκηνή για σχεδόν μισό αιώνα, και αφετέρου, πλέον αποτελεί ένα από τα πιο επιτυχημένα λαϊκιστικά κόμματα στην Ευρώπη, το οποίο κατατάσσεται στα ριζοσπαστικά, ακροδεξιά κόμματα.

Το FN ιδρύθηκε το 1972 από μια νεοφασιστική οργάνωση, με σκοπό να ενταχθούν σ' αυτό όλες οι ομάδες με εθνικιστικό φρόνημα που ανήκαν στην ακροδεξιά, ώστε να συμμετάσχουν ενωμένες στις προκείμενες εκλογές και να πετύχουν ένα καλύτερο εκλογικό αποτέλεσμα. Ως ακροδεξιό κόμμα, υποστηρίζει το σθεναρό εθνικό φρόνημα, την ξενοφοβία, είναι ευρωσκεπτικιστικό και κατά της μετανάστευσης, του Ισλάμ και της παγκοσμιοποίησης, προωθώντας σε πολλές περιπτώσεις επιθετικές και ριζοσπαστικές ιδέες. Ο Ζαν-Μαρί Λε Πεν,

⁷³ Σεφεριάδης (207-208).

ηγήθηκε του νεοϊδρυθέντος κόμματος και παρά τις αρχικές αποτυχίες, κατάφερε να πετύχει εκλογική άνοδο από τις εκλογές του 1984 και μετά, με τα ποσοστά να παραμένουν σταθερά γύρω στο 11-15% σε όλες τις εκλογές, ακόμα και μετά τη διάσπαση του κόμματος με τον Megret, το 1999.⁷⁴ Ο Λε Πεν έλαβε μέρος πέντε φορές στις προεδρικές εκλογές, περνώντας μάλιστα και στον δεύτερο γύρο των εκλογών του 2002. Όταν ανέλαβε την ηγεσία η κόρη του, Μαρίν Λε Πεν, το 2011, η δημοτικότητα του κόμματος εκτοξεύτηκε, με την Λε Πεν να ηγείται και του συνασπισμού “Ομάδα Ταυτότητας και Δημοκρατίας” του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.⁷⁵ Η ανοδική πορεία του κόμματος συνεχίστηκε σε όλες τις εκλογές, με αποκορύφωμα τις προεδρικές εκλογές του 2017, όπου η Λε Πεν πέρασε στον δεύτερο γύρο με μικρή απόσταση από τον Μακρόν, από τον οποίο ηττήθηκε τελικά. Μεγάλη αύξηση σημείωσε επίσης η εγγραφή νέων μελών στο κόμμα – από είκοσι δύο χιλιάδες μέλη το 2011, το 2014 τετραπλασιάστηκαν και έφτασαν τις ογδόντα τρεις χιλιάδες, γεγονός που αντικατοπτρίζει και την επιτυχία του κόμματος στην κοινή γνώμη.⁷⁶

Το FN, από ένα μικρό, περιθωριακό κόμμα, που παρουσιαζόταν ως η εναλλακτική λύση, κατάφερε να γίνει σε ένα από τα ισχυρότερα κόμματα της Γαλλίας, διεκδικώντας και το προεδρικό αξίωμα. Φυσικά, δεν ήταν τυχαίο, αλλά αποτέλεσμα τόσο των κοινωνικοοικονομικών και πολιτικών αλλαγών, όσο και των ενεργειών του Λε Πεν και κυρίως της κόρης του. Η αναδυόμενη ξενοφοβία που δημιουργήθηκε από τη μετανάστευση και ανεργία στη χώρα, η αύξηση της βίας και της τρομοκρατίας, οι πολιτικές αλλαγές που συνέβησαν και η επακόλουθη αμφισβήτηση των μέχρι τότε παραδοσιακών κομμάτων, αλλά και η οικονομική αυστηρότητα που διένυε η Γαλλία εκείνη την περίοδο, διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην επιτυχία του νέου, ριζοσπαστικού, ακροδεξιού κόμματος, το οποίο

⁷⁴Ivaldi & Lanzone (2016: 133).

⁷⁵Ivaldi & Lanzone (2016: 134).

⁷⁶Stockemer (2014: 2).

εστίαζε σε τέτοια θέματα.⁷⁷ Κατά τη δεκαετία του 1980, σημαντικό ρόλο διαδραμάτισαν επιφανή άτομα από διάφορες περιοχές, τα οποία ασκούσαν επιρροή στις εκάστοτε περιοχές και επηρέαζαν τους πολίτες. Επίσης, την επόμενη δεκαετία, το FN ίδρυσε οργανώσεις και εφημερίδες, με σκοπό τη διάδοση των ιδεών που προωθούσε το κόμμα.⁷⁸ Ακόμη, το FN προσπάθησε να διεισδύσει σε συνδικάτα τα οποία εξέφραζαν κοντινές ιδέες, άρα ήταν πιθανοί υποστηρικτές, όπως και έγινε, ενώ προέβη επίσης σε οργάνωση της νεολαίας του κόμματος, Front National de la Jeunesse, μέσω της οποίας θα εκπαίδευαν από μικρή ηλικία τους μελλοντικούς ψηφοφόρους. Έτσι, συγκέντρωσε ψηφοφόρους από διάφορες πολιτικές ομάδες.⁷⁹ Οι καθοριστικές αλλαγές, όμως, ήταν αυτές που έκανε η Λε Πεν ήδη από το 2011. Το FN θεωρείτο μέχρι τότε εξτρεμιστικό κόμμα, κυρίως λόγω των προκλητικών, ρατσιστικών ομιλιών του Λε Πεν αλλά και της γενικής παρουσίας του κόμματος ως ριζοσπαστικό, και γι' αυτό είχε περιθωριοποιηθεί από τα υπόλοιπα. Η Λε Πεν διακήρυξε εξ αρχής πως στο πλάνο της είναι να βελτιώσει την εικόνα του κόμματος, αποτινάσσοντας τον εξτρεμιστικό χαρακτηρισμό, και προωθώντας το ως ένα δημοκρατικό κόμμα, διατηρώντας όμως το λαϊκιστικό, ριζοσπαστικό και ακροδεξιό φρόνημα. Έτσι, πρώτον, άλλαξε το λεξιλόγιο και τη ρητορική του κόμματος, περιορίζοντας σημαντικά τις λεκτικές επιθέσεις (κυρίως προς τους αλλοδαπούς), δεύτερον, επαναπροσδιόρισε τη μεταναστευτική πολιτική (από επίκεντρο, έγινε μέρος μιας πιο ολιστικής ρητορικής) και τρίτον, υιοθέτησε πιο ισχυρή λαϊκιστική επίκληση. Ως απόρροια της αλλαγής του κόμματος, άλλαξε και το όνομα, από “Front National” (Εθνικό Μέτωπο) σε “Rassemblement national” (Εθνική Συσπείρωση).

Το FN/RN συγκεντρώνει πολλά από τα χαρακτηριστικά που αναλύθηκαν πιο πάνω και γι' αυτό θεωρείται ως ένα από τα πιο χαρακτηριστικά λαϊκιστικά κόμματα της εποχής. Καταρχάς, υπάρχει έντονα το στοιχείο του «χαρισματικού ηγέτη». Από την ίδρυσή του, ήταν

⁷⁷Birenbaum & Villa (2003: 48).

⁷⁸Ivaldi & Lanzone (2016: 144-145).

⁷⁹Birenbaum & Villa (2003: 49).

ένα κόμμα εξαιρετικά συγκεντρωτικό, χωρίς ιδιαίτερα δημοκρατικές διαδικασίες, αφού όλα βασίζονταν στον Λε Πεν, ο οποίος ήταν ο αδιαμφισβήτητος «χαρισματικός ηγέτης» του κόμματος και είχαν προωθηθεί εξ αρχής κομματικά συνθήματα που εστίαζαν στο πρόσωπό του, όπως «Le Pen, Le Peuple» («Ο Le Pen, οι άνθρωποι».⁸⁰ Αυτός ήταν υπεύθυνος για τη χάραξη πολιτικής του FN, για την παρουσίαση και εκπροσώπηση του κόμματος στα ΜΜΕ, για τις προσλήψεις στο κόμμα και κανένας δεν τον αμφισβητούσε, τόσο, που έχει υποστηριχθεί πως τα μέλη του FN οδηγήθηκαν στη «λατρεία του ηγέτη».⁸¹ Κατά τα πρώτα χρόνια, ο Λε Πεν είχε αντλήσει μεγάλο μέρος της δύναμής του από το γεγονός ότι ήταν ο μεγαλύτερος χρηματοδότης του κόμματος. Στη συνέχεια, όμως, είχε γίνει τόσο ισχυρός εντός του κόμματος, που ήταν σε θέση να διαγράφει άτομα με τα οποία είχε έρθει σε ρήξη κατά το δοκούν. Παρόλα αυτά, στις ομιλίες του δεν αναφερόταν ιδιαίτερα στο πρόσωπό του ως ο χαρισματικό ηγέτη, ούτε στον λαό ή την ελίτ, εν αντιθέσει με την κόρη του, η οποία υιοθέτησε πιο ξεκάθαρη λαϊκιστική πολιτική.

Με τη μετάβαση στην ηγεσία της Μαρίν Λε Πεν, ο συγκεντρωτισμός του κόμματος και η ιδεολογία του χαρισματικού, λατρεμένου ηγέτη, όχι μόνο παρέμεινε αλλά κορυφώθηκε και μπορεί να διαπιστωθεί πολύ εύκολα: στις αναρτήσεις του FN/RN στη σελίδα τους στο Facebook και στα σχόλια των πολιτών, η πιο συχνά χρησιμοποιούμενη λέξη, είναι “Marine” (το μικρό όνομα της Λε Πεν), ενώ έχουν υιοθετηθεί συνθήματα όπως «Προς μια πατριωτική επανάσταση με τη Μαρίν Λε Πεν», «Το έργο μου, για τη Γαλλία και το Γαλλικό λαό», «Μαρίν Λε Πεν, η φωνή του λαού» παρατήρηση που αποδεικνύει την πιο πάνω θέση.⁸² Μέσω των συνθημάτων, η Λε Πεν παρουσιάζεται ως η ενάρετη γυναίκα, εκπρόσωπος του εργατικού και έντιμου λαού, η οποία προωθεί τη γενική βούληση και θα σώσει το γαλλικό έθνος από τα υπόλοιπα διεφθαρμένα, ελιτίστικα κόμματα. Μπορεί ακόμα να υποστηριχθεί πως η Λε Πεν

⁸⁰Stockemer (2014: 8-9).

⁸¹Ivaldi & Lanzone (2016: 136).

⁸²Ivaldi & Lanzone (2016: 341, 343).

αποτελεί στην προσωποποίηση του κόμματος, αφού το προεδρικό πρόγραμμα του κόμματος του 2012, παρουσιάστηκε ως το προσωπικό της σχέδιο για τη Γαλλία, ενώ μέλη και υποστηρικτές του κόμματος είναι φανερά προσκολλημένοι στη δράση της ίδιας· ειδικά εάν γίνει σύγκριση με άλλα γαλλικά κόμματα, μόνο το FN/RN χρησιμοποιεί το μικρό όνομα του ηγέτη του, και μάλιστα τόσο συχνά.⁸³

Επίσης, έχει υιοθετήσει μια έντονα λαϊκιστική πολιτική, απευθυνόμενη άμεσα στις μάζες, προωθώντας πολιτικές θέσεις που ικανοποιούν σημαντικό μέρος του πληθυσμού, όπως την αύξηση μισθών για τους χαμηλόμισθους, τη μείωση ηλικίας συνταξιοδότησης κ.α. Με την έννοια του Σεφεριάδη, αυτό αποτελεί λαϊκισμό επειδή επικαλείται και χρησιμοποιεί πολιτικές θέσεις οι οποίες στοχεύουν στο λαϊκό συμφέρον, ωστόσο ο σκοπός της δεν είναι να ικανοποιήσει τα δίκαια αιτήματα του λαού, αλλά η προσέλκυση ψηφοφόρων, επομένως είναι ψευδής επίκληση του λαϊκού συμφέροντος και ως εκ τούτου η ίδια λαϊκίστρια. Το πιο πάνω επιχείρημα, στηρίζεται και από το γεγονός ότι η Λε Πεν εστιάζει και αναφέρεται μόνο στους Γάλλους και όχι στους μετανάστες. Τα δικαιώματα και αιτήματα των μεταναστών δεν την ενδιαφέρουν, παρόλο που αποτελούν και εκείνοι μέρος του εργατικού δυναμικού της Γαλλίας. Αντίθετα μάλιστα, προωθεί συνθήματα τα οποία υποστηρίζουν πως κάθε μετανάστης στερεί την δουλειά από κάποιον Γάλλο, ο οποίος οδηγείται στην ανεργία. Κάτι τέτοιο δεν στέκει, και η ίδια η επιστήμη το επιβεβαιώνει, αφού οι μετανάστες στη συντριπτική τους πλειοψηφία δεν κάνουν τις ίδιες δουλειές με τους ντόπιους, επομένως δεν αποτελούν κίνδυνο για αύξηση της ανεργίας. Έτσι, εάν ο στόχος της ήταν όντως να ανακουφίσει τους εργαζομένους, οι δράσεις της θα στόχευαν σε όλους, χωρίς να εξαιρεί τους μετανάστες.

Επιπρόσθετα, το κόμμα, υποστηρίζει πως αντιπροσωπεύει όλους τους περιθωριοποιημένους πολίτες και παρουσιάζει τα μέλη του κόμματος και κυρίως την Λε Πεν

⁸³Ivaldi & Lanzone (2016: 344-345).

ως τους ενάρετους πολίτες, οι οποίοι αντιστέκονται στη διεφθαρμένη γαλλική ελίτ, η οποία ευθύνεται για την παρακμή της Γαλλίας.⁸⁴ Έτσι, ένα τρίτο χαρακτηριστικό, είναι ο έντονα αντιελιτιστικός χαρακτήρας του κόμματος, σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό από πριν (επί ηγεσίας Ζαν-Μαρί), με την ρητορική που ακολουθείται να στηλιτεύει και στοχοποιεί τις ενέργειες των ελίτ. Η πρακτική αυτή, αναλύθηκε πιο πάνω, δηλαδή, χωρίζονται οι πολίτες σε δύο κατηγορίες και αφετέρου, προωθούν θέσεις οι οποίες ικανοποιούν μεν τους ψηφοφόρους τους, αλλά χαρακτηρίζονται ως ανεύθυνες, αφού όπως αναλύθηκε πιο πάνω αποτελούν ψευδή επίκληση των λαϊκών συμφερόντων. Μέσω των πιο πάνω παρατηρήσεων, διαφαίνεται ξεκάθαρα η λαϊκιστική προσέγγιση που ακολουθεί το FN/RN και η Λε Πεν.

Στα σχεδόν πενήντα χρόνια ύπαρξής του, το FN/RN άλλαξε μόνο μια φορά ηγεσία – η οποία μεταφέρθηκε από τον πατέρα στην κόρη. Η ανανέωση της εικόνας του κόμματος και οι αλλαγές στις οποίες προέβη η Μαρίν, ήταν ευεργετικές για την δημοτικότητα του κόμματος και αυτό φαίνεται τόσο από τα εκλογικά αποτελέσματα, όσο και από τις αντιδράσεις των πολιτών. Ενδιαφέρουσα είναι η έρευνα για τα σχόλια και «μου αρέσει» στις δημοσιεύσεις του κόμματος στο Facebook. Σύμφωνα με αυτή, οι πιο δημοφιλείς δημοσιεύσεις είναι αυτές οι οποίες γράφτηκαν από τα νέα πρόσωπα του κόμματος και κυρίως την Λε Πεν, αλλά και αυτές που έχουν έντονα λαϊκιστικό τόνο και αναφέρονται σε θέματα οικονομίας και εθνικισμού-μετανάστευσης, τα οποία φαίνεται να απηχούν στους πολίτες.⁸⁵ Η Λε Πεν, απαντά στις ανησυχίες των πολιτών με απλές και σύντομες προτάσεις, τις οποίες μπορούν να κατανοήσουν όλοι, ενώ η χρήση έντονης και συγκινητικής γλώσσας και η επίκληση στο γαλλικό εθνικό συναίσθημα, ντύνουν τα λεγόμενά της, κάνοντάς τα δημοφιλή μέτρα που προωθεί ακόμα πιο ελκυστικά, ακόμα και στους νεότερους. Σαφώς, σημαντικό ρόλο στην επιτυχία του λαϊκισμού στη Γαλλία, διαδραμάτισε η πολυεπίπεδη κρίση (οικονομική, πολιτική, κρίση ταυτότητας) που

⁸⁴Stockemer (2019: 342).

⁸⁵Stockemer (2014: 12).

πέρασε το κράτος την τελευταία δεκαετία, η οποία επηρέασε κυρίως τις κατώτερες τάξεις, των οποίων τα αιτήματα προωθεί σε μεγαλύτερο βαθμό το FN/RN, ενώ σε κάποιους απέδειξε πως η ελίτ δεν ήταν σε θέση να την αντιμετωπίσει έγκαιρα και αποτελεσματικά, επομένως χρειάζεται νέα, πιο ριζοσπαστική πολιτική. Ενώ η βασική ιδεολογία του κόμματος παρέμεινε η ίδια (ακροδεξιά, εθνοκεντρική και κατά της μετανάστευσης), οι αλλαγές που πραγματοποίησε η Λε Πεν ήταν καθοριστικές για την εξέλιξη του λαϊκισμού στη Γαλλία.

ΑΝΤΙΚΤΥΠΟ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΤΖΕΝΤΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ - ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ

Η άνοδος του γαλλικού λαϊκιστικού ακροδεξιού κόμματος, είχε αντίκτυπο και στο πολιτικό σύστημα της χώρας, με επιπτώσεις άμεσες και έμμεσες. Το αντίκτυπο αντικατοπτρίζεται σε διάφορους τομείς, όμως ένεκεν του σκοπού της μεταπτυχιακής διατριβής, θα γίνει επικέντρωση στο αντίκτυπο που παρατηρείται στη διαμόρφωση της πολιτικής ατζέντας, και πιο συγκεκριμένα στο θέμα της μετανάστευσης, εφόσον δεν υπάρχει το περιθώριο περαιτέρω ανάλυση και άλλων τομέων. Σκοπός της συγκεκριμένης ενότητας, είναι να αποδείξει πως τα λαϊκιστικά κόμματα, ακόμα και στην αντιπολίτευση, ασκούν σημαντική επιρροή στην πολιτική ατζέντα του κράτους, επομένως ενισχύεται ακόμα περισσότερο/εγείρεται εντονότερα το ερώτημα του κατά πόσο μπορεί να επηρεάσει (αρνητικά) την παγκοσμιοποίηση, το οποίο θα απαντηθεί στην τελευταία ενότητα.

Όταν πρωτοεμφανίζεται ένα κόμμα, μαζεύει ψηφοφόρους με δύο τρόπους. Είτε προέρχονται από άλλα κόμματα με συμφυή ή κοντινή ιδεολογία, είτε προσελκύουν νέους ψηφοφόρους, οι οποίοι μέχρι στιγμής δεν ασκούσαν το δημοκρατικό τους δικαίωμα, για διάφορους λόγους. Στην προκειμένη περίπτωση, οι πρώτοι ψηφοφόροι του FN/RN, προήλθαν από άλλα κόμματα της δεξιάς, τα οποία είχαν καθιερωθεί ως παραδοσιακά, ενώ στη συνέχεια, αφού κράτησε τους ψηφοφόρους αυτούς, προσέλκυσε νέους ψηφοφόρους οι οποίοι μέχρι στιγμής απείχαν ή ακόμα και ψηφοφόρους της αριστεράς, οι οποίοι ανήκαν στην εργατική

τάξη (στη ρητορική τους ενέτασσαν ευνοϊκές θέσεις για τους εργάτες).⁸⁶ Το ίδιο μοτίβο κορυφώθηκε με την άνοδο της Λε Πεν, η οποία όχι μόνο διατήρησε την μέχρι τότε ανοδική πορεία ψηφοφόρων, αλλά κατάφερε να το μετατρέψει σε μια σημαντική πολιτική πρόκληση για τα παραδοσιακά κόμματα. Ως εκ τούτου, μέσω της ανακατάταξης, προκύπτει μια σημαντική επίπτωση. Τα υπόλοιπα κόμματα, βλέποντας την άνοδο των ψηφοφόρων του FN/RN έναντι τους, κατάλαβαν πως κάποια από τα αιτήματα των πολιτών δεν ικανοποιούνταν από αυτούς και γι' αυτό προσελκύντηκαν από το FN/RN. Το ποσοστό των ψηφοφόρων που κέρδισε το FN/RN, ήταν σημαντικό για τα υπόλοιπα, αφού απειλούσε την επικράτησή τους ως ισχυρά πολιτικά κόμματα. Με κάθε εκλογική αναμέτρηση, γινόταν όλο και πιο φανερό πως εάν δεν γίνονταν αναπροσαρμογές στην πολιτική ατζέντα των κομμάτων, το FN/RN θα αποκτούσε ισχύ που θα ήταν αδύνατο να εξουδετερωθεί.

Τα φλέγοντα ζητήματα, τα οποία προσελκύουν τους ψηφοφόρους στο FN/RN, είναι η μετανάστευση, σε συνδυασμό με την ανεργία, την οικονομία, την ασφάλεια και την εθνική ταυτότητα. Το FN/RN υποστήριζε ανέκαθεν πως οι αυξημένες μεταναστευτικές ροές προς τη Γαλλία, επηρεάζουν αρνητικά την οικονομία και την ανεργία, επειδή οι μετανάστες παίρνουν τις θέσεις εργασίας των Γάλλων, ενώ ταυτόχρονα η ροή μεταναστών (κυρίως μουσουλμάνων), αλλοιώνει την γαλλική εθνική ταυτότητα και ομοιογένεια. Τα υπόλοιπα κόμματα, αναγκάστηκαν να επαναπροσδιορίσουν της θέσεις τους και να εντάξουν και αυτά τα θέματα στην πολιτική τους ατζέντα, τα οποία προηγουμένως δεν είχαν, ενώ το FN/RN τα είχε ως προτεραιότητες στη δική του.⁸⁷ Με αυτό τον τρόπο, εποφθαλμιούσαν πως θα αποκτούσαν αυτά τον έλεγχο των ζητημάτων αυτών, περιορίζοντας έτσι την επίδραση του FN/RN στις μάζες. Αντίθετα, όμως, η έμφαση που έδωσαν στην προώθηση αυστηρότερης μεταναστευτικής πολιτικής, τελικά μετατράπηκε σε άτυπη υποστήριξη των θέσεων του FN/RN, το οποίο έκτισε

⁸⁶Schain (2002: 227-228).

⁸⁷Schain (2002: 230).

με αυτό τον τρόπο ένα κομματικό δίκτυο.⁸⁸ Έτσι, το FN/RN όχι μόνο δεν έχασε ψηφοφόρους, αλλά συνεχίζει σταθερά με ανοδική πορεία και εγκαθιδρύθηκε πλέον ως ένας σταθερός παράγοντας του γαλλικού πολιτικού συστήματος.

Οι εκάστοτε κυβερνήσεις, δεν θα μπορούσαν να μείνουν ατάραχες, μπροστά στις απανωτές εκλογικές επιτυχίες του FN/RN, το οποίο σχεδόν μονοπωλεί το ζήτημα από την δημιουργία του. Παρατηρώντας τα τελευταία μέτρα μεταναστευτικής πολιτικής Μακρόν, επαληθεύεται η πιο πάνω θέση. Η Λε Πεν, αποτέλεσε τη σημαντικότερη αντίπαλο του Μακρόν, και απέδειξε περίτρανα πως μέσω των λαϊκιστικών της χειρισμών, έπεισε μεγάλο μέρος του πληθυσμού της Γαλλίας. Εφόσον εστιάζει σε μεγάλο βαθμό στο θέμα της μετανάστευσης, ο Μακρόν έπρεπε να λάβει υπόψη του το σημαντικό μέρος του πληθυσμού που έδειξε με τη ψήφο του πως ενστερνίζεται τις απόψεις της Λε Πεν. Γι' αυτό τον λόγο, υιοθέτησε αυστηρότερη μεταναστευτική πολιτική, ανακοινώνοντας τα τέλη του προηγούμενου έτους σκληρότερα μέτρα, κάτι που έρχεται σε αντίθεση με τις αρχικές του δηλώσεις, δύο χρόνια πριν, σύμφωνα με τις οποίες το μεταναστευτικό δεν είναι ανησυχητικό ζήτημα. Συγκεκριμένα, ανακοίνωσε πως σχετικά με τη χορήγηση βίζας τα κριτήρια θα γίνουν αυστηρότερα και η πρόσβαση στο δημόσιο σύστημα υγείας πιο περιορισμένη για τους μετανάστες, ενώ θα κατεδαφιστούν οι αυτοσχέδιοι καταυλισμοί, ώστε να περιοριστούν οι πολιτικές που έκαναν τη Γαλλία πολύ ελκυστική (όπως η δωρεάν ιατροφαρμακευτική περίθαλψη) και να περιοριστούν οι μεταναστευτικές ροές.⁸⁹

Η αλλαγή της στάσης του Μακρόν στο ζήτημα του μεταναστευτικού, καθρεφτίζει ξεκάθαρα την επιρροή του FN/RN στη διαμόρφωση της πολιτικής ατζέντας του κράτους, ειδικότερα στο ζήτημα της μετανάστευσης. Ενώ ο πρόεδρος, κατά την πρώτη περίοδο της εκλογής του, δεν έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το ζήτημα, με το πέρασμα του χρόνου

⁸⁸Schain (2002: 240).

⁸⁹Ηλιάδη (2019).

κατάλαβε πως εάν δεν το έκανε, πιθανότατα θα του στοίχιζε στις επόμενες εκλογές, όπου όπως φαίνεται θα βρεθεί και πάλι αντιμέτωπος με την Λε Πεν. Η προσπάθειά του, εστιάζει στην διασκέδαση της αυξανόμενης ανησυχίας των πολιτών για το μεταναστευτικό, η οποία ενισχύει την ανοδική πορεία του FN/RN. Η συνεχής πίεση που ασκείται από την Λε Πεν, δεν επιτρέπει στον Μακρόν την παραμέληση των θεμάτων που θέτει το FN/RN, ειδικά εάν προτίθεται να διεκδικήσει ξανά το προεδρικό αξίωμα. Εάν το FN/RN δεν κατάφερνε να προσελκύσει τόσους πολίτες, ώστε να θεωρείται ισχυρό κόμμα, πιθανότατα ο Μακρόν, και ο εκάστοτε Μακρόν, δεν θα αναγκαζόταν να αναθεωρήσει τις θέσεις του για το ζήτημα.

Η ΕΕ θεωρείτο ανέκαθεν ελκυστικός προορισμός για τους μετανάστες, τόσο λόγω των ελεύθερων συνόρων, ευνοϊκών συνθηκών, και ελκυστικών προνομίων που προσφέρει, όσο και του υψηλού επιπέδου ζωής. Τα τελευταία χρόνια, και λόγω του προσφυγικού, έχει πάρει, όμως, ανεξέλεγκτες διαστάσεις, με αποτέλεσμα πολλά Ευρωπαϊκά κράτη, όπως Ιταλία και Σουηδία να υιοθετήσουν σκληρότερη μεταναστευτική πολιτική. Η Γαλλία, ως ένα από τα ισχυρότερα Ευρωπαϊκά κράτη, οφείλει να εναρμονίζεται με τη γενικότερη πολιτική που ακολουθείται, ειδικά εφόσον παρουσιάζεται δυσκολία στην αντιμετώπιση της μεταναστευτικής κρίσης. Παρόλα αυτά και ενώ αρχικά είχε άλλη στάση, η εσωτερική πίεση είναι αυτή που προσανατόλισε τον Μακρόν στο να πάρει τα παραπάνω μέτρα, αναλογιζόμενος της πολιτικές επιπτώσεις. Ως ένα ισχυρό κράτος της ΕΕ, οι αποφάσεις της γαλλικής κυβέρνησης επηρεάζουν σε πολλές περιπτώσεις και τις αποφάσεις άλλων κρατών – ένα παρόμοιο παράδειγμα είναι η κατάργηση της μπούργκας στη Γαλλία μετά από εσωτερικές πιέσεις του FN και της δεξιάς, η οποία αποτέλεσε το εναρκτήριο λάκτισμα για την κατάργηση και σε άλλα κράτη, όπως Ολλανδία, Βέλγιο και Δανία. Το FN/RN, αν και βρίσκεται παραδοσιακά στην αντιπολίτευση, είναι σε θέση στην εν μέρει διαμόρφωση της πολιτικής ατζέντας της Γαλλίας, η οποία μπορεί να επηρεάσει και τις ατζέντες άλλων κρατών.

ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΛΑΙΚΙΣΜΟΣ: Μια ανάλυση μέσω του φαινομένου της μετανάστευσης και του FN/RN

Σαφώς, η παγκοσμιοποίηση και οι επιπτώσεις της έχουν επηρεάσει την άνοδο των λαϊκιστικών κομμάτων τα τελευταία χρόνια. Με μια γρήγορη ανάγνωση της ρητορικής των κομμάτων αυτών, παρατηρείται πως το ζήτημα αυτό αποτελεί κεντρικό σημείο. Ωστόσο, εγείρεται ένα μείζον ερώτημα: χωρίς την παγκοσμιοποίηση, δεν θα παρατηρείτο αυτή η άνοδος στα λαϊκιστικά κόμματα;

Στο σημείο αυτό, θα αναλυθεί η σχέση μεταξύ της παγκοσμιοποίησης και του λαϊκισμού, με ειδική αναφορά στην περίπτωση του FN/RN και της Γαλλίας. Όπως έχει παρουσιαστεί πιο πάνω, ο λαϊκισμός είναι ένα φαινόμενο το οποίο ενισχύεται ολοένα και περισσότερο στον κόσμο, και το FN/RN αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα λαϊκιστικά κόμματα στην Ευρώπη και τον κόσμο. Στο προηγούμενο κεφάλαιο, δόθηκε ιδιαίτερη μνεία στο κεφάλαιο της μετανάστευσης, αλλά και του πώς το FN/RN μπορεί να επηρεάσει τις πολιτικές αποφάσεις στη Γαλλία, ακόμα και ως αντιπολίτευση. Αναδύεται, επομένως, το ερώτημα: πώς η παγκοσμιοποίηση και η μετανάστευση επηρεάζουν τον λαϊκισμό και το FN/RN; Η παγκοσμιοποίηση τροφοδοτεί τον λαϊκισμό, αναπτύσσοντας μια σχέση αιτίας και αιτιατού;

Για να απαντηθεί το συγκεκριμένο ερώτημα, θα αναλυθούν αρχικά τα επιχειρήματα των λαϊκιστών πολιτικών και του FN/RN, έναντι της παγκοσμιοποίησης. Σύμφωνα με την ιδεολογία των λαϊκιστών, η παγκοσμιοποίηση οδηγείται και επιβάλλεται από μια συγκεκριμένη ομάδα ελίτ με υπερεθνικά συμφέροντα, η οποία για να επιτύχει τους στόχους της και να επωμιστεί τα οφέλη στο έπακρον, επεμβαίνει πολιτικά και οικονομικά όπου διακυβεύονται τα συμφέροντά της. Με αυτό τον τρόπο, περιορίζεται η κυριαρχία του κράτους,

επιχείρημα το οποίο αναπτύχθηκε και σε πιο πάνω κεφάλαιο.⁹⁰ Επίσης, υποστηρίζουν πως μέσω της παγκοσμιοποίησης ενισχύεται η ΕΕ – κάτι με το οποίο δεν συμφωνούν, επειδή θεωρούν πως μέσω της περιορίζεται η κρατική κυριαρχία και ενισχύεται η πολιτική και οικονομική ελίτ. Γι' αυτό εξάλλου όλα τα ακροδεξιά λαϊκιστικά ευρωπαϊκά κόμματα είναι ευρωσκεπτικιστικά. Επομένως, η κριτική που ασκούν στην ΕΕ δεν εστιάζει στην οικονομία, αλλά σχετίζεται με την κρατική κυριαρχία. Ως εκ τούτου, οι επικλήσεις που κάνουν στα οικονομικά είναι ψευδής και άρα λαϊκιστική πρακτική. Αξίζει να σημειωθεί πάντως, πως ο ευρωσκεπτικισμός τους δεν στρέφεται στην αποχώριση από την ΕΕ και την αποξένωση του κράτους, αλλά στη δομή και τον τρόπο λειτουργίας της Ένωσης.⁹¹ Ακόμη, υποστηρίζουν πως η οικονομική παγκοσμιοποίηση απειλεί την κοινωνία των πολιτών, την οικονομική τάξη, αλλά και τις οργανωτικές αρχές της, στοιχεία τα οποία είναι φυσικά και παραδοσιακά στις κοινωνίες.⁹² Έτσι, τα μεγαλύτερα λαϊκιστικά κόμματα στην Ευρώπη, είναι επικριτικά έναντι του διεθνούς κεφαλαίου και των μεγάλων, υπερεθνικών τραπεζών και εταιριών και παρουσιάζουν κοινά στοιχεία στην αντίθεσή τους με την παγκοσμιοποίηση, ενώ χρησιμοποιούν και τις εθνικές διακρίσεις ώστε να κάνουν πιο εμφανή τη διαφοροποίηση. Στην περίπτωση του FN/RN, όπου υπάρχει ένας εθνικιστικός λαϊκισμός, τα πιο πάνω συνδέονται και με την υποστήριξη των «αυτόχθονων» επιχειρήσεων από τις αντίπαλες πολυεθνικές.

Εφόσον λοιπόν το FN/RN εστιάζει στη μετανάστευση, πώς μπορεί να συνδεθεί η μετανάστευση με την παγκοσμιοποίηση; Η ρητορική που χρησιμοποιείται από τους λαϊκιστές και ειδικότερα το FN/RN υπέρ της πιο πάνω θέσης είναι η εξής. Οι οικονομικές και πολιτικές ελίτ, αφού έχουν επιβάλει τον διεθνή καπιταλισμό στα πιο ανεπτυγμένα κράτη, έχουν κάνει το ίδιο και στα αναπτυσσόμενα, καταστρέφοντας τις δικές τους οικονομίες. Αυτό έχει ως

⁹⁰ Zaslov (2008).

⁹¹ Zaslov (2008).

⁹² Zaslov (2008).

αποτέλεσμα την δημιουργία μεγάλων κυμάτων οικονομικών μεταναστών και επιτάχυνση της διεθνούς μετανάστευσης προς την Ευρώπη, όπου μπορούν να εργαστούν με λιγότερα, επωφελόντας και πάλι τις οικονομικές ελίτ. Έτσι, παίρνουν τη δουλειά από τους ντόπιους, αφού αποτελούν φθηνότερο εργατικό, και λόγω του ότι τα έσοδα τους είναι μειωμένα ασκούν πίεση στο κράτος πρόνοιας και αυξάνουν την εγκληματικότητα και την ανασφάλεια. Παράλληλα, αποτελούν απειλή για τις εθνικές και πολιτισμικές ταυτότητες και σημαντικό παράγοντα αλλοίωσης της εθνικής ομοιογένειας. Ωστόσο, η ιδεολογία αυτή δεν πρέπει να συγχέεται ή να ταυτίζεται με φασιστικές και ναζιστικές ιδεολογίες. Αποκλίνει από τον κλασικό ναζισμό και φασισμό, διότι σε πολλά θέματα υιοθετούν θέσεις οι οποίες θα ήταν αδιανόητες σε ένα κλασικό φασιστικό ή ναζιστικό κόμμα. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι η αποδοχή της Λε Πεν του συμφώνου συμβίωσης, παρόλο που ιδεολογικά θεωρείται πιο μακριά από αυτές τις απόψεις. Το FN/RN αντλεί στοιχεία από την παράδοση του φασισμού και ναζισμού, χωρίς όμως να την αναπαράγει· προσθέτει διαφορετικά στοιχεία, μετατρέποντας τις ιδεολογίες αυτές από τη μια διαφορετικές, αλλά από την άλλη όχι και εντελώς άσχετες.

Εγείρεται επομένως το ερώτημα: μεταξύ παγκοσμιοποίησης και λαϊκισμού, υπάρχει μια σχέση αιτίας και αιτιατού; Όπως θα υποστηριχθεί, η απάντηση είναι όχι. Σύμφωνα με την εμπειρική μελέτη των Bergh και Kärnä, έχει διαφανεί πως δεν παρατηρούνται μεγαλύτερα λαϊκιστικά κινήματα στα κράτη τα οποία είναι πιο παγκοσμιοποιημένα, ούτε κάποια σχέση μεταξύ της οικονομικής παγκοσμιοποίησης και της ψήφου υπέρ των λαϊκιστικών κομμάτων.⁹³ Ας χρησιμοποιήσουμε το παράδειγμα του FN/RN. Το ζήτημα της μετανάστευσης, το οποίο όπως αναπτύχθηκε πιο πάνω, αποτελεί κομβικό σημείο στη ρητορική του κόμματος, συνδέεται άμεσα με την ανεργία, την ασφάλεια και την κοινωνική προστασία. Τα στοιχεία αυτά, όμως, σχετίζονται έμμεσα με την παγκοσμιοποίηση και δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν άμεσα στην ιδεολογία κατά της παγκοσμιοποίησης, αφού μεταξύ μετανάστευσης και

⁹³ Bergh & Kärnä (2020).

παγκοσμιοποίησης παρεμβαίνουν και άλλοι παράγοντες και μεταβλητές. Οι υποστηρικτές των λαϊκιστικών κομμάτων, φαίνεται πως δεν υποστηρίζουν ξεκάθαρα θέσεις κατά της παγκοσμιοποίησης ως φαινόμενο, αλλά φόβους για διάφορα άλλα ζητήματα, το οποία δύναται να έχουν επηρεαστεί έμμεσα από την παγκοσμιοποίηση, όπως είναι η ανεργία.⁹⁴

Σίγουρα, για κάποιους σημαντικό ρόλο διαδραματίζει και ο πολιτισμικός παράγοντας, γιατί σύμφωνα με τους εθνικιστές λαϊκιστές, με την ανεξέλεγκτη μετανάστευση ελλοχεύουν κίνδυνοι τόσο για το κράτος υποδοχής, όσο και για τους μετανάστες. Στην Ευρώπη και τη Γαλλία ιδιαίτερα, η μετανάστευση έχει συνδεθεί με τον Ισλαμισμό και την τρομοκρατία, στοιχεία τα οποία θεωρούν πως αποτελούν απειλή για την ευρωπαϊκή και χριστιανική ταυτότητα.⁹⁵ Ωστόσο, όπως υποστηρίζει ο Rodrik, στις περιπτώσεις όπου παρατηρείται ενίσχυση της υποστήριξης (και των ψήφων) στα λαϊκιστικά κόμματα, λόγω της ρητορικής κατά των μεταναστών, η οποία έχει βάση τα πολιτισμικά κίνητρα, τα πραγματικά κίνητρα είναι και πάλι οικονομικά.⁹⁶ Όπως εξηγεί, οι παρατεταμένοι περίοδοι κρίσης και ανασφάλειας, ωθούν σε πολλές περιπτώσεις τους πολίτες να κάνουν διακρίσεις μεταξύ των πολιτών σε «εμείς» και «αυτοί» και να αποδίδουν την ευθύνη για την βεβαρημένη οικονομική κατάσταση στους λιγότερο αφομοιωμένους πολίτες (τους εθνοτικά, φυλετικά ή θρησκευτικά διαφορετικούς), συγκρίνοντας την εκάστοτε περίοδο κρίσης, με προηγούμενες περιόδους στις οποίες δεν υπήρχαν τόσοι μετανάστες.⁹⁷ Με την εγκατάσταση μεταναστών σε μια περιοχή, οι κάτοικοι μπορεί να θεωρήσουν ότι απειλούνται οι τοπικές αγορές εργασίας, ή ότι λόγω του γεγονότος ότι οι μετανάστες, ιδιαίτερα οι ανειδίκευτοι, αμείβονται με πολύ λιγότερα χρήματα, θα μειωθούν έτσι και οι τοπικοί μισθοί και θα καλυφθούν οι θέσεις εργασίας από αυτούς και έτσι αντιδρούν εναντίων τους. Τα πιο πάνω επιχειρήματα, όμως, σχετίζονται με την οικονομία

⁹⁴ Zaslove (2008).

⁹⁵ Zaslove (2008).

⁹⁶ Rodrik (2020).

⁹⁷ Rodrik (2020).

και όχι με τον πολιτισμό· απλά επειδή οι μετανάστες έχουν και διαφορετικό πολιτισμό (συνήθως), μπορεί να υπάρξει σύγχυση και παρερμηνεία των πραγματικών αιτιών. Έτσι, ενώ εκ πρώτης όψεως οι πολιτικές τους προτιμήσεις φαίνεται να οδηγούνται από πολιτισμικές επιδράσεις, οι ρίζες είναι οικονομικές. Στον αντίποδα, το FN/RN, γνωρίζοντας ακριβώς αυτή την κατάσταση, επικαλείται τα οικονομικά αυτά ζητήματα που έχουν απήχηση, ώστε να προωθήσει τις εθνικιστικές και αντιμεταναστευτικές του ιδέες.

Ένα άλλο επιχείρημα που στηρίζει την θέση πως η σχέση μεταξύ παγκοσμιοποίησης και λαϊκισμού είναι έμμεση, είναι το γεγονός ότι κανένα από τα ριζοσπαστικά ακροδεξιά κόμματα της Ευρώπης ή άλλα λαϊκιστικά κόμματα δεν παρουσιάζεται ως αμιγώς και αποκλειστικά κατά της παγκοσμιοποίησης. Ισχύει ότι πολλά από τα επιχειρήματα που χρησιμοποιούν στη ρητορική τους έχουν κάποια σύνδεση με την παγκοσμιοποίηση, γεγονός που σε αρκετές περιπτώσεις υποδεικνύει την παγκοσμιοποίηση ως τον αποδιοπομπαίο τράγο για πολλά από τα προβλήματα των κρατών. Η ειδοποιός διαφορά είναι πως η σύνδεση αυτή δεν είναι άμεση, αλλά παρεμβαίνουν πολλές μεταβλητές, γεγονός που απομακρύνει τις δύο έννοιες. Η παγκοσμιοποίηση, αποτελεί έτσι μια διαμεσολαβητική μεταβλητή. Αναφανδόν, τα λαϊκιστικά κόμματα, και δη το FN/RN, δεν απευθύνονται σε ένα κοινό που δεν έχει εκφράσει αυτούς τους φόβους. Οι Ευρωπαίοι έχουν δείξει πως τρέφουν ανησυχίες για θέματα όπως η οικονομική απελευθέρωση, η μετανάστευση και η κρατική κυριαρχία. Επομένως, υπάρχει πρόσφορο έδαφος για τα εθνικιστικά λαϊκιστικά κόμματα να εστιάσουν στα συγκεκριμένα θέματα, τα οποία τους αποφέρουν ψηφοφόρους. Η μετανάστευση αποτελούσε σημείο τριβής ήδη από τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, πριν την έκρηξη της παγκοσμιοποίησης. Η ανεργία και η κοινωνική πρόνοια το ίδιο. Δεν αποτελούν φαινόμενα τα οποία δημιουργήθηκαν λόγω της παγκοσμιοποίησης, ούτε συνδέονται αποκλειστικά με την μετανάστευση. Εκ πρώτης όψεως λοιπόν, μπορεί να φαίνεται πως η παγκοσμιοποίηση τροφοδοτεί τον λαϊκισμό και

θρέφει μια σχέση αιτίας και αιτιατού, όμως με μια πιο προσεκτική εξέταση, διαπιστώνεται πως κάτι τέτοιο δεν υφίσταται.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα δυο αυτά φαινόμενα, της παγκοσμιοποίησης και του λαϊκισμού, σε συνάρτηση και με την μετανάστευση, αποτελούσαν, αποτελούν και θα αποτελούν κομβικά σημεία στην πολιτική, οικονομική και κοινωνική ζωή των κρατών, από την άνοδό τους, μέχρι σήμερα. Οι μεν υπερασπιστές ορκίζονται στην προάσπισή τους, οι δε αντίπαλοι εμμένουν στον άμεσο και οριστικό περιορισμό τους. Σκοπός της συγκεκριμένης διατριβής, ωστόσο, δεν ήταν να ταχθεί υπέρ ή κατά των φαινομένων αυτών. Στόχος ήταν μέσω της παρουσίασης των δυο φαινομένων και των εκφάνσεών τους, να αναλυθεί η μεταξύ τους σχέση, μέσω της περίπτωσης του ακροδεξιού λαϊκιστικού κόμματος της Γαλλίας, FN/RN.

Όσο αφορά το πρώτο κεφάλαιο και την παγκοσμιοποίηση, η επιλογή των θεματικών έγινε ώστε να παρουσιαστούν κάποια βασικά σημεία και έννοιες, τα οποία απαντούν και σε κάποια επιμέρους ερωτήματα, όπως «τι είναι η παγκοσμιοποίηση;», πώς αποδομεί την κρατική κυριαρχία κ.α. Όπως έχει παρουσιαστεί, δεν μπορεί να δοθεί στο παρόν στάδιο ένας τέλειος ορισμός, δεκτός από όλους, όμως παρουσιάστηκαν οι επικρατούσες απόψεις και μερικοί από τους ορισμούς που συναντώνται στη βιβλιογραφία. Παρουσιάστηκαν επίσης τα σημαντικότερα αίτια εκδήλωσης του φαινομένου: οι ιστορικές συγκυρίες και η τεχνολογία διαδραμάτισαν έναν πολύ σημαντικό ρόλο στην ανάδυση του φαινομένου. Στη συνέχεια, έγινε η παρουσίαση μερικών ευκαιριών που δημιουργήθηκαν μέσω της παγκοσμιοποίησης, ενώ περαιτέρω έμφαση δόθηκε στα ρίσκα που δημιουργήθηκαν, όσο αφορά κάποιους τομείς του ζητήματος της κρατικής κυριαρχίας. Συγκεκριμένα, αναλύθηκαν μερικές έννοιες οι οποίες αφορούν την παγκοσμιοποίηση και την αποδόμηση της κρατικής κυριαρχίας: η πολιτική και οικονομία, η εξάρτηση και οικολογία και η τρομοκρατία. Επίσης, ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε

στο ζήτημα της μετανάστευσης, εφόσον όπως έχει αποδειχθεί, αποτελεί μείζονα παράγοντα στη διασύνδεση του φαινομένου της παγκοσμιοποίησης με τον ακροδεξιό λαϊκισμό του FN/RN. Έγινε έτσι η σύνδεση του φαινομένου της παγκοσμιοποίησης με διάφορους όρους όπως οικολογία, τρομοκρατία και μετανάστευση, οι οποίοι βοηθούν στην κατανόηση και εξήγηση του ζητήματος. Θα μπορούσαν να παρουσιαστούν πολλές ακόμα σχετικές έννοιες, όμως όπως έχει προαναφερθεί, το θέμα είναι τεράστιο και πολυεπίπεδο, επομένως για τους συγκεκριμένους σκοπούς επιβάλλεται ο περιορισμός σε ορισμένες μόνο έννοιες. Όπως έχει προαναφερθεί, η επιλογή του ζητήματος της επίδρασης της παγκοσμιοποίησης στην κρατική κυριαρχία, συνάδει με το δεύτερο μέρος και ιδιαίτερα με τα επιχειρήματα των λαϊκιστών κατά της παγκοσμιοποίησης. Έπειτα, αναπτύχθηκε το ζήτημα της μετανάστευσης υπό το πρίσμα της παγκοσμιοποίησης, ώστε να αναδειχθούν κάποια βασικά σημεία, τα οποία θα υποστηρίζουν τη θέση που υιοθετείται στο τελευταίο μέρος, σχετικά με την σχέση της παγκοσμιοποίησης, του ακροδεξιού λαϊκισμού και του FN/RN.

Το δεύτερο μέρος, εστίασε στον λαϊκισμό και την ακροδεξιά στη Γαλλία, με το κόμμα FN/RN. Σκοπός ήταν να αναδειχθούν αρχικά οι βασικές πτυχές του φαινομένου του λαϊκισμού, και εν συνεχεία να σκιαγραφηθούν εξελικτικά στη Γαλλία, αποδίδοντας και το αντίκτυπο στην διαμόρφωση της πολιτικής ατζέντας, ειδικότερα στο θέμα της μετανάστευσης. Μέσω της θεωρητικής συζήτησης, αναδείχθηκαν τα σημαντικότερα μεθοδολογικά προβλήματα της μελέτης του φαινομένου και αναλύθηκαν οι σημαντικότεροι όροι, λαός, ελίτ, γενική βούληση, χαρισματικός ηγέτης αλλά και η σύνδεση του με άλλες ιδεολογίες, ώστε να απαντηθεί το πρώτο σκέλος του ερευνητικού ερωτήματος. Προτάθηκε επίσης μια κριτική ανάλυση στις επικρατούσες αυτές απόψεις, μέσω του βιβλίου του Σεραφείμ Ι. Σεφεριάδη “Λαϊκισμός, Δημοκρατία και Αριστερά”. Υιοθετήθηκαν κάποια στοιχεία από αμφότερες τις αναλύσεις, για τα υποκεφάλαια που ακολούθησαν και αφορούσαν το FN/RN, ώστε να αιτιολογηθεί ο χαρακτηρισμός του ως λαϊκιστικό κόμμα και να προχωρήσει η ανάλυση.

Το δεύτερο και τρίτο υποκεφάλαιο του δεύτερου μέρους, αναλώθηκε στην περιγραφή και ανάλυση του δρώντα Γαλλία, σε σχέση με την άνοδο του λαϊκισμού. Συγκεκριμένα, δόθηκε έμφαση στο κόμμα FN/RN, το οποίο είναι αφενός το μόνο καθιερωμένο γαλλικό λαϊκιστικό κόμμα, και αφετέρου, ένα από τα πιο ισχυρά λαϊκιστικά κόμματα παγκόσμια. Μέσω της παρουσίασης των χαρακτηριστικών του λαϊκισμού στο κόμμα, αλλά και των ενεργειών και αλλαγών που έγιναν διαχρονικά, έγινε η περιγραφή του δρώντα και της εξέλιξης του λαϊκισμού εντός του. Βάσει τους, έγινε στο τρίτο μέρος η ανάλυση του αντίκτυπου που είχε η άνοδος του λαϊκισμού στη χώρα, και ως επακόλουθο και στο παγκόσμιο σύστημα διακυβέρνησης, κυρίως μέσω της ΕΕ. Έτσι, έγινε και η μετάβαση στο τελευταίο μέρος, στο οποίο μέσω των πιο πάνω αναλύσεων επιχειρήθηκε να απαντηθεί το βασικό ερευνητικό ερώτημα, που καταδεικνύει τη σχέση της παγκοσμιοποίησης με τον ακροδεξιό λαϊκισμό, μέσω του FN/RN. Η θέση που υιοθετήθηκε, είναι πως η σχέση μεταξύ των δυο φαινομένων δεν είναι μια σχέση αιτίας και αιτιατού. Παρεμβαίνουν πολλές μεταβλητές, οι οποίες δεν επιτρέπουν την άμεση διασύνδεση τους. Ωστόσο, σημαντικό είναι να επισημανθεί ξανά πως η ανάλυση της σχέσης βασίστηκε στο ακροδεξιό κόμμα FN/RN, τη ρητορική και τις θέσεις του· επομένως, η ανάλυση ενός άλλου λαϊκιστικού κόμματος πιθανό να οδηγούσε σε διαφορετικά συμπεράσματα.

Η παγκοσμιοποίηση και ο λαϊκισμός δεν είναι φαινόμενα τα οποία μπορούμε να αγνοήσουμε· τα ζούμε καθημερινά και είναι εμφανή σε πολλές πτυχές της ζωής μας. Τα αίτια και τα αιτιατά της έκρηξής τους πολλά και διαφορετικά. Παρόλες τις επαμφοτερίζουσες αντιδράσεις, υπάρχει επιτακτική ανάγκη διαχωρισμού των προβλημάτων που δημιουργούνται όντως από αυτά και ποιων όχι, εφόσον μόνο έτσι θα λυθούν αρκετά από τα μείζονα προβλήματα των σύγχρονων κοινωνιών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Axford, B. (2013). *Theories of globalization*. Cambridge: Polity Press.

Baylis, J – Smith, St. (επιμ.) (2007). *Η παγκοσμιοποίηση της διεθνούς πολιτικής: Μια εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

Bergh, A., & Kärnä, A. (2020). Globalization and populism in Europe. *Public Choice*, 1-20.

Birenbaum, G. & Villa, M. (2003). “The Media and Neo-Populism in France”. Στο: G. Mazzoleni, J. Stewart, B. Horsfield (επιμ.), *The Media and Neo-populism: A Contemporary Comparative Analysis*, (σ.45-69). London: Praeger.

Brennan, T. (2007). *Η τρομοκρατία της παγκοσμιοποίησης*. Μτφρ. Π. Τριαδά. Αθήνα: Ενάλιος.

Ernest, R. – Haar, J. (2019). *Globalization, Competitiveness, and Governability: The Three Disruptive Forces of Business in the 21st Century*. Springer eBooks.

Ivaldi, G. & Lanzone, M. E. (2016). “The French Front National: Organizational Change and Adaptation from Jean-Marie to Marine Le Pen”. Στο: R. Heinisch, O. Mazzoleni (επιμ.), *Understanding Populist Party Organisation*, (σ.131-156). London: Macmillan Publishers.

James, H. (2017). [Deglobalization as a global challenge](#). CIGI Papers, 135, Waterloo: Centre for International Governance Innovation.

Kenny, P. D. (2017). *Populism and Patronage: Why Populists Win Elections in India, Asia, and Beyond*. Oxford: Oxford University Press.

Lipschutz, R. D-Peck F.A (2017). Globalization and the Environment: There Must Be Some Way Out of Here. Στο: Robert A. Denemark R.A-Marlin-Bennett R. (επιμ.) *The International Studies Encyclopaedia*. Online book.

Martínez-Vela C.A (2001). [World Systems Theory](#). *Google Scholar*. (τελευταία πρόσβαση 4/3/2021).

Mudde, C. & Kaltwasser, C. R. (2017). *Populism: A very short introduction*. Oxford: Oxford University Press.

Pappas, T. S. (2019). *Populism and Liberal Democracy: A Comparative and Theoretical Analysis*. Oxford: Oxford University Press.

Ravenhill, J. (2018). *Παγκόσμια Πολιτική Οικονομία*. Μτφρ. Ν. Ρούσσοζ. Αθήνα: Τζιόλα.

Ritzer, G. (επιμ.) (2007). *The Blackwell Companion to Globalization*. Oxford: Blackwell.

Rodrik, D. (2020). *Why does globalization fuel populism? Economics, culture, and the rise of right-wing populism* (No. w27526). National Bureau of Economic Research.

Schain, M. A. (2002). “The Impact of the French National Front on the French Political System”, Στο: M. Schain, A. Zolberg, P. Hossay (επιμ.), *Shadows over Europe: The development and Impact of the Extreme Right in Western Europe*, (σ.223-242). New York: Palgrave Macmillan.

Stockemer, D. (2014). “The “new” ideology of the Front National (FN) under Marine Le Pen: A slight change with a big impact”. Τελευταία μετατροπή 2014, τελευταία ανάκτηση 15 Μαΐου 2021, <https://pdfs.semanticscholar.org/3a63/da4d665c5dcf73ca7a815e86b2da0aa4cc7e.pdf>

Stockemer, D. (2019). “What is right-wing populism and how does it manifest itself? An analysis of the French National Front’s Facebook posts and sympathizers’ Facebook comments”. *French Politics* (17): 340-354.

Surel, Y. (2002). “Populism in the French Party System”. Στο: Y. Mény, Y. Surel (επιμ.), *Democracies and the Populist Challenge*. (σ.139-154). New York: Palgrave.

Zaslove, A. (2008). Exclusion, community, and a populist political economy: The radical right as an anti-globalization movement. *Comparative European Politics*, 6(2), 169-189.

Αλαμπάνης, Ευ. Β (2003). *Παγκοσμιοποίηση*. Αθήνα: Libro.

Αλαμπάνης, Ευ. Β. (2014). *Παγκοσμιοποίηση και πολυδιάσπαση*. Αθήνα: Καλλιγράφος.

Ανανιάδη, Μπ., Ιωαννίδης Στ., Κατσούλης Η. (επιμ.) (2003). *Παγκοσμιοποίηση: Οικονομικές-πολιτικές-πολιτισμικές όψεις*. Αθήνα: Σιδέρης.

Πελαγίδης, Θ. Κ. (επιμ.) (2000). *Κατανοώντας την Παγκοσμιοποίηση*. Αθήνα: Παπαζήση.

Σαρηγιαννίδης, Μ. Χ. (επιμ.) (2014). *Θεμελιώδεις Έννοιες στο Διεθνές Δίκαιο*. Αθήνα: Σάκκουλα.

Σεφεριάδης, Σ. Ι. (2021). *Λαϊκισμός, Δημοκρατία, Αριστερά: Η πρόκληση της μεθόδου*. Αθήνα: Τόπος.

Επικαιρότητα - Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2020, 3 Ιουλίου). "[Εξερευνώντας τα αίτια της μετανάστευσης: Γιατί μεταναστεύουν οι άνθρωποι;](#)", τελευταία ενημέρωση 3 Νοεμβρίου 2020, ανάκτηση 16 Μαΐου 2021.

Ηλιάδη, Θ. (2019, 2 Νοεμβίου). [«Αλλάζει μεταναστευτική πολιτική η Γαλλία»](#), τελευταία μετατροπή 6 Νοεμβρίου 2019, ανάκτηση 15 Μαΐου 2021.

[«Γαλλία: Αυστηρότερο πλαίσιο για τη μετανάστευση»](#), τελευταία μετατροπή 1^η Οκτωβρίου 2019, ανάκτηση 15 Μαΐου 2021.

[Theory Talk #11](#): Peter M. Haas - Social Constructivism, the Manageability of the Market and Environmental Governance (τελευταία πρόσβαση 4/3/2021).

[Theory Talk #21](#): Stephen Krasner – Sovereignty & Failed States (τελευταία πρόσβαση 4/3/2021).